

Finansdepartementet
Postboks 8008 Dep.
0030 OSLO

08.03.2011

SAKSBEHANDLER:

Jan Hagen m.fl.

DIR.TLF:

22 93 98 62

VÅR REFERANSE:

11/2363

ARKIVKODE:

540.19

DERES REFERANSE:

Virksomhetsregler i livsforsikring

1. Innledning

I dette brevet vurderes mulige endringer i virksomhetsreglene for norske livsforsikringselskaper. Det vises i den sammenheng til Finanstilsynets brev av 15. september 2010: Solvens II – virkninger under gjeldende norske virksomhetsregler.

Solvens II-regelverket, som etter planen trer i kraft 1. januar 2013, har aktualisert spørsmålet om virksomhetsreglene for norsk livsforsikring og pensjon, særlig rundt spørsmål knyttet til utformingen av den årlige rentegarantien. Bakgrunnen er at beregningen av kapitalkravene under Solvens II synliggjør den kortsiktige risikoen over en ettårig tidshorison på en helt annen måte enn under gjeldende kapitalkrav, samtidig som solvenskravene skjerpes betydelig og dermed får potensielt større direkte konsekvenser for selskapenes tilpasninger. Dette kan forsterke det kortsiktige fokuset i selskapenes kapitalforvaltning.

Selskapenes forvaltningsstrategi de senere årene indikerer at de har hatt liten evne til å holde risikable investeringer med høyere forventet avkastning over tid. Hensynet til minimering av risikoen for selskapets egenkapital reflekteres bl.a. i den dynamiske risikostyringen, der selskapene selger seg ned i aksjer ved fall i aksjemarkedene, og til dels ikke får kjøpt seg opp igjen før indeksene har steget vesentlig.

Fra flere hold har det kommet forslag om at norske virksomhetsregler tilpasses i lys av Solvens II slik at det gis større insentiv og mulighet for langsiktig forvaltning som er mer tilpasset de langsiktige pensjonsforpliktelsene. De ulike forslag som har vært skissert går i hovedsak ut på å myke opp den årlige avkastningsgarantien ved i hovedsak to typer tiltak: Det ene alternativet går ut på å justere reglene for oppbygging og anvendelse av bufferfond basert på opparbeidet overskudd slik at fondet blir mer fleksibelt i forhold til å dekke tap. Det andre alternativet innebærer en overgang til sluttgaranti hvor også forventet fremtidig overskudd kan benyttes til å dekke tap. Begge varianter vil innebære en overføring av kortsiktig risiko fra selskapet til kunden, noe som vil gi selskapet bedre evne til å tåle kortsiktige svingninger og større handlingsrom for en mer langsiktig kapitalforvaltning. Endringene antas å være til fordel for kundene fordi de leder til høyere forventet avkastning. Etter behandling i administrasjon og styre vil Finanstilsynet i dette brev gi en klar anbefaling om å bygge videre på modellen med et mer fleksibelt bufferfond.

I september 2010 sendte Finanstilsynet en orientering til Finansdepartementet om effektene av Solvens II under gjeldende norske virksomhetsregler. Det ble samtidig orientert om at spesifikke forslag til endringer i norske virksomhetsregler planlegges oversendt Finansdepartementet etter behandling i styret senest i 1. kvartal 2011.

Dette brevet utgjør Finanstilsynets oversendelse av forslag til tilpasninger i virksomhetsreglene.

I kapittel 2 presenteres hovedelementene i beregningen av soliditetskravene under Solvens II-regelverket. En tilsvarende omtale ble gitt i brevet oversendt i september 2010.

I kapittel 3 presenteres virkningene av Solvens II for norske livsforsikringsselskaper. Dette omfatter resultater fra beregningsstudien QIS5 og en vurdering av effekten knyttet til de sentrale virksomhetsreglene. En lengre omtale av effekten knyttet til virksomhetsreglene ble gitt i brevet i september 2010.

I kapittel 4 vurderes tilpasninger i norsk forsikringsregelverk som følge av innføringen av Solvens II. Dette gjelder tilpasninger som må gjennomføres uavhengig av eventuelle endringer i virksomhetsreglene.

I kapittel 5 presenteres Finanstilsynets vurderinger av hensiktsmessige endringer i virksomhetsreglene. Spesielt vurderes følgende mulige endringer: Et sammenslått og mer fleksibelt bufferfond, en ordning med sluttgaranti og en mulighet for frivillig omdanning til pensjonskapitalbevis med investeringsvalg for fripoliser og individuelle forsikringsprodukter.

I kapittel 6 oppsummeres forslagene kort, og det vurderes om det er behov for eventuell tidlig gjennomføring av deler av forslagene.

Vedlegg 1 inneholder en foreløpig skisse til lovendringer i forsikringsvirksomhetslovens kapittel 9. Dette gjelder tilpasninger som må gjennomføres uavhengig av eventuelle endringer i virksomhetsreglene, jf. kapittel 4. Vedlegg 2 inneholder en foreløpig skisse til lovendringer hvor det er tatt høyde for Finanstilsynets forslag til endringer i virksomhetsreglene. I denne skissen er endringene fra Vedlegg 1 markert med spor endringer. Finanstilsynet vil arbeide videre med skissen og tar sikte på å oversende et fullstendig forslag til lovendringer sommeren 2011. Dette forslaget vil også dekke de rene soliditetskravene under Solvens II, som det legges opp til å ta inn i forsikringsvirksomhetslovens kapittel 6.

2. Beregning av kapital og kapitalkrav under Solvens II

Nedenfor presenteres noen sentrale prinsipper for beregning av kapital og kapitalkrav under Solvens II. Det gjøres imidlertid oppmerksom på at regelverket rundt metoder og kalibrering først vil bli vedtatt våren 2012, slik at det kan bli endringer i forhold til beskrivelsen nedenfor.

Det er tre hovedelementer som inngår i beregningen av kapital og kapitalkrav under Solvens II:

- Verdsettelse av eiendeler og forpliktelser, herunder forsikringsforpliktelser
- Beregning av kapitalkrav
- Klassifisering av kapitalelementer

Verdsettelse av eiendeler og forpliktelser

Under Solvens II verdsettes eiendeler til markedsverdi. Dette gjelder også for obligasjoner vurdert til amortisert kost (obligasjoner som holdes til forfall), men bruk av amortisert kost på obligasjonene i regnskapet og ved overskuddstildelingen vil ha en utjevne effekt på den

fremtidige overskuddstildelingen og dermed også påvirke verdsettelsen av forpliktelsene under Solvens II.

Forsikringsforpliktelsene verdsettes også til markedsverdi eller realistisk verdi. Verdien av forsikringsforpliktelsene skal:

- tilsvare det beløpet selskapet vil måtte betale for å overføre forpliktelsene umiddelbart til et annet selskap
- bygge på beregninger som er konsistente med markedsinformasjon
- beregnes på en nøktern, pålitelig og objektiv måte.

Verdien av forsikringstekniske avsetninger skal bestå av summen av et beste estimat og en risikomargin. Beste estimat skal beregnes ved å ta forventet nåverdi av fremtidige kontantstrømmer (både premieinnbetalinger og utbetalinger) knyttet til dagens forsikringsbestand, og ved å bruke den relevante risikofrie renten. Beregningen av beste estimat skal bygge på oppdatert informasjon og realistiske forutsetninger (uten sikkerhetsmarginer). Risikomarginen skal beregnes etter den såkalte "Cost-of-Capital"-metoden og skal reflektere kostnaden ved å holde kapital inntil nåværende portefølje er avviklet.

For norske livsforsikringselskap vil en av de viktigste endringene i forhold til dagens praksis være at nåverdien av tekniske avsetninger skal beregnes med den til enhver tid gjeldende risikofrie rente som diskonteringsrente og ikke grunnlagsrenten som i dag. Dette innebærer at verdien av forsikringstekniske avsetninger for garanterte ytelser vil fluktuere i takt med endringer i det langsiktige rentenivået. Verdien av forsikringstekniske avsetninger skal, i tillegg til de garanterte ytelsene, inkludere forventet overskuddstildeling til kundene. Videre skal verdien av avgitte garantier inkluderes i verdsettelsen og det skal tas hensyn til antatt kundeferd (flytting/lukking av kontrakter) og antatte fremtidige handlinger fra selskapets side.

Beregning av kapitalkrav

Under Solvens II vil det være to typer kapitalkrav: Solvenskapitalkravet ("Solvency Capital Requirement" eller SCR) og minstekapitalkravet ("Minimum Capital Requirement" eller MCR). Ved brudd på solvenskapitalkravet skal tilsynsmyndighetene kreve at selskapet iverksetter tiltak for å gjenopprette soliditeten. Ved brudd på minstekapitalkravet får selskapet en kortere frist på å gjenopprette situasjonen før selskapets konsesjon eventuelt trekkes tilbake.

I motsetning til dagens kapitaldekningskrav og solvensmarginkrav, skal solvenskapitalkravet kalibreres slik at det dekker alle typer risiko: forsikringsrisiko, markedsrisiko, kredittrisiko og operasjonell risiko. I standardmetoden aggregeres kapitalkravet fra de ulike risikoområdene, på en slik måte at det tas hensyn til antatte diversifiseringseffekter. Det tas også hensyn til diversifiseringseffekter innenfor de enkelte risikomodulene, noe som vil ha størst effekt for markedsrisiko og forsikringsrisiko. Utgangspunktet for kalibreringen av det samlede kapitalkravet er et konfidensnivå på 99,5 prosent over ett år (dvs. at tapet med 99,5 prosent sannsynlighet ikke vil overstige det beregnede kapitalkravet).

I beregningen av kapitalkravet skal det innenfor den enkelte risiko beregnes samlet effekt på verdien av eiendeler og forpliktelser. Risikoreducerende effekt av forsikringsforpliktelsene trekkes inn slik at det beregnede kapitalkravet reflekterer i hvilken grad kundene dekker deler av tapet for den aktuelle risikoen. Dette gjelder for eksempel bruk av tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond for norske selskaper ved beregningen av kapitalkravet for markedsrisiko.

Med Solvens II åpnes det også for, som et alternativ til standardmetoden, å bruke interne modeller for å beregne hele eller deler av solvenskapitalkravet. Det er en rekke krav som må være oppfylt før tilsynsmyndighetene kan gi tillatelse til bruk av interne modeller.

Det er også anledning til å benytte forenklete metoder for beregning av kapitalkravet, dette gjelder særlig små og mellomstore selskaper hvor det vil være uforholdsmessig ressurskrevende å foreta fulle beregninger etter hovedmetodene i standardmetoden.

Minstekapitalkravet skal beregnes som en lineær funksjon av tekniske avsetninger, premier, udekket risiko, utsatt skatt og administrative kostnader (med forskjellig funksjon for livsforsikring og skadeforsikring) – med et gulv på 25 prosent og et tak på 45 prosent av solvenskapitalkravet.

Klassifisering av kapital

Solvens II inneholder regler om krav til kapital som kan medregnes i solvensberegningen, herunder hvilke elementer som kan inngå i kapitalen. I tillegg til egenkapital, hybridkapital og ansvarlig lånekapital åpnes det for å medregne ikke innbetalt kapital. Kapitalen deles inn i tre kategorier (tiers). Kategori 1 (tier 1) er kapital av beste kvalitet, mens kategori 2 (tier 2) og kategori 3 (tier 3) er kapital av dårligere kvalitet. Kvaliteten avhenger bl.a. av tilgjengelighet, varighet og evnen til å dekke tap under løpende drift. Det er definert begrensingsregler som krever at minst 50 prosent av kapitalen som medregnes til å dekke solvenskapitalkravet skal være av kategori 1, mens maksimalt 15 prosent skal være av kategori 3. Bare kapital i kategori 1 (minst 80 prosent) og innbetalt kapital i kategori 2 kan dekke minstekapitalkravet.

Kapital av kategori 1 vil bestå av egenkapital og fondsobligasjoner (maksimalt 15 prosent), og tilsvarer dagens kjernekapital. Egenkapitalen under Solvens II er definert som differansen mellom verdien av eiendeler og verdien av forpliktelsene, og vil normalt medregnes under kategori 1. Kategori 2 vil bl.a. bestå av ansvarlig lånekapital av en viss kvalitet, egenkapital med begrensninger i evnen til å dekke tap under løpende drift og potensielle etterutlignede tilleggspremier i gjensidige selskaper gitt at visse krav er tilfredsstilt. Kategori 3 inneholder bl.a. kapitalelementer som ikke tilfredsstiller kvalitetskravene spesifisert for kategori 2.

3. Konsekvenser av Solvens II for norske livsforsikringselskaper

I dette kapitlet gis det en oversikt over konsekvensene av Solvens II for norske livselskaper. I tillegg til en overordnet oversikt over kapital situasjonen presenteres en kortfattet beskrivelse av hvordan soliditeten under Solvens II påvirkes av de viktigste elementene i virksomhetsreglene (dvs. regler som påvirker mellomværende mellom kunde og selskap). Siden tjenestepensjon utgjør hoveddelen av forpliktelsene i livselskapene vil resultatene være representative også for hvilke utslag det samme regelverket eventuelt ville gi for pensjonskassene.

3.1 Overordnet virkning av Solvens II

Den femte runden med konsekvensberegninger av Solvens II for de europeiske forsikringselskapene er i ferd med å bli avsluttet. Den europeiske samlerapporten vil etter planen bli publisert i mars 2011. Finanstilsynet planlegger å publisere resultater for de norske selskapene i løpet av mars. Finanstilsynet har mottatt resultater fra alle norske livsforsikringselskaper med unntak av to små selskaper.

For de ti deltakende norske livselskapene viser resultatene at samlet kapital under QIS5 utgjør 104 prosent av det samlede solvenskapitalkravet (SCR) ved utgangen av 2009. Dette gjelder på solonivå, hvor det er relativt lave kapitalkrav for datterselskaper som er forsikringselskaper. Dersom det benyttes konsoliderte beregninger utgjør samlet kapital kun 95 prosent av samlet krav. Det er altså i gjennomsnitt kun en marginal overdekning i forhold til kravet på solonivå, og en underdekning på konsolidert nivå. Av de ti deltakende selskapene er det fire som ikke har tilstrekkelig kapital til å dekke kravet på solonivå.

Samlet kapital som medregnes i forhold til minstekapitalkravet (MCR) utgjør 303 prosent av kravet. Gjennomsnittlig dekning er tilfredsstillende i forhold til dette kravet, men ett av selskapene hadde ikke tilstrekkelig kapital til å dekke minstekapitalkravet slik situasjonen var ved utgangen av 2009.

Kapitalkravene under Solvens II skjerpes vesentlig i forhold til dagens solvensmarginkrav. For de ti deltakende selskapene var samlet gjeldende solvensmarginkapital 236 prosent av samlet solvensmarginkrav ved utgangen av 2009. I QIS5 var den overskytende kapitalen utover kravet kun 7 prosent av den overskytende kapitalen under dagens regelverk. Solvenskapitalkravet under QIS5 var 2,4 ganger gjeldende solvensmarginkrav, mens tellende kapital kun var 5 prosent høyere enn gjeldende solvensmarginkrav.

Økningen i kapital skyldes at verdien av forsikringstekniske avsetninger i QIS5 er noe lavere (1,6 prosent) enn dagens bokførte avsetninger. Nedgangen i tekniske avsetninger reflekterer dels selskapets andel av forventet avkastningsoverskudd (definert ved differansen mellom markedsrente og garantert rente), og dels nåverdien av fremtidige fortjenesteelementer knyttet til fremtidige premier for kollektive (og individuelle) premiebetalende kontrakter. Faktorer som bidrar i motsatt retning er at det skal tas inn et påslag i forhold til dagens avsetninger som reflekterer opsjonsverdien av rentegarantien (denne avhenger av sannsynligheten for at selskapet må bidra fra egenkapitalen for å oppfylle rentegarantien i fremtidige negative scenarioer) samt påslaget av en risikomargin som skal reflektere markedets risikopremie (kapitalkostnaden knyttet til usikkerheten ved at fremtidig utvikling kan avvike fra forutsetningene i beste estimat).

Markedsrisiko representerer det største bidraget til samlet solvenskapitalkrav. Kravet fra markedsrisiko representerer 76 prosent av det samlede primære solvenskapitalkravet (Basic SCR). Av dette utgjør renterisiko 39 prosent av det primære solvenskapitalkravet, mens aksjerisiko utgjør 18 prosent, (kreditt)spreadrisiko 17 prosent og eiendomsrisiko 15 prosent. Forsikringsrisiko utgjør 40 prosent av det primære solvenskapitalkravet, mens de øvrige risikoene er av tilnærmet neglisjerbar betydning. Merk at alle prosentene er brutto kapitalkrav før risikoreduserende effekt av tekniske avsetninger og skatt, delt på det primære solvenskapitalkravet (etter diversifisering, men før tillegg for operasjonell risiko). Diversifiseringseffekter er årsaken til at summen av kapitalkravene for enkeltrisikoeer blir større enn 100 prosent av samlet kapitalkrav.

Et viktig element i beregningene av kapitalkravet er justeringen for den risikoreduserende effekten av tekniske avsetninger. Justeringen reflekterer i hvilken grad kundene vil dekke tapene som forutsettes å inntreffe under de ulike risikomodulene. For norske selskaper vil kursreguleringsfond og tilleggsavsetninger representere en betydelig risikoreduserende effekt av tekniske avsetninger, mens forventet fremtidig overskuddstildeling vil ha betydelig effekt for renterisiko (siden forventet overskudd er gitt av fremtidig rente). I QIS5 utgjorde den samlede risikoreduserende effekten av tekniske avsetninger hele 63 prosent av det primære solvenskapitalkravet, mens risikoreduserende effekt av utsatt skatt utgjorde 2 prosent.

Selskapene har i noen grad benyttet ulike tilnærminger og forutsetninger i QIS5, slik at resultatene ikke nødvendigvis er fullt ut representative. Kompleksiteten i det foreslåtte regelverket og i beregningsmetodene bidrar til en viss usikkerhet rundt resultatene. Selv om det også må tas høyde for endringer i regelverket og kalibreringen etter QIS5 synes det likevel ikke å være tvil om at Solvens II vil bli krevende for norske livsforsikringsselskaper gitt dagens produktutforming, aktivaallokering og rentenivå.

Selskapene må iverksette tiltak som medfører økning av bufferkapitalen eller reduksjon av risikoen, primært ved en ytterligere reduksjon av risikoen i kapitalforvaltningen. Tilpasninger i virksomhetsreglene kan dempe effektene, f.eks. ved å legge til rette for økt bufferkapital. I et regime som i dag med lav langsiktig rente vil det uansett være utfordringer knyttet til å tilby ytelsesordninger med avkastningsgaranti. Uten tilpasninger i virksomhetsreglene kan en oppleve at

selskapene må gjøre endringer som i praksis vil innskrenke tilbudet av ytelsesbaserte pensjonsordninger vesentlig.

Finanstilsynet vil samtidig understreke at i dagens situasjon er det ikke bare norske livsforsikringsselskap som har enkelte utfordringer knyttet til garanterte produkter som følge av Solvens II. I Solvens II skal man i solvensberegningen ta høyde for et scenario med ytterligere reduksjon i rentenivået, og et slikt scenario vil gi utfordringer for mange av selskapene som har solgt produkter med "lange" rentegarantier i en periode da rentenivået var vesentlig høyere enn i dag. Solvens II kan tvinge selskapene til å sikre seg gjennom (stats)obligasjoner med lang durasjon. Den norske utfordringen forsterkes som følge av at det i Norge ikke er et marked for lange obligasjoner som kan matche de garantier som selskapene har gitt.

EU-kommisjonens ekspertgruppe for Solvens II, som er i ferd med å utarbeide forslag til gjennomføringsbestemmelser, har nylig satt ned en arbeidsgruppe som skal se på utfordringene knyttet til forsikringsselskapenes langsiktige produkter med avkastningsgaranti. Utfallet av dette arbeidet kan få stor betydning for norske livsforsikringsselskap med "lange" garantier, selv om det grunnleggende bildet som presenteres her vedrørende risiko og soliditet neppe vil endres betydelig.

3.2 Effekter av virksomhetsreglene under Solvens II

Nedenfor presenteres hvilke hovedtrekk i virksomhetsreglene for norske tjenstepensjonsprodukter som har størst betydning for selskapenes risiko og soliditet under Solvens II. Med virksomhetsregler menes her regler som påvirker mellomværende mellom kunde og selskap, herunder risikodeling og overskuddstildeling.

Forhåndsprising av fortjenesteelementer

I den nye forsikringsvirksomhetsloven er prinsippene for resultatdeling mellom kunde og selskap endret. Reglene som trådte i kraft fra 2008 innebærer bl.a. at selskapene ikke lenger mottar en andel av avkastningsoverskuddet for midlene knyttet til kollektive kontrakter, herunder tjenstepensjoner. I stedet skal selskapene ved fastsettelse av premiene legge inn fortjenesteelementer knyttet til kapitalforvaltning (herunder kompensasjon for rentegaranti), personrisiko og administrasjonskostnader.

Under Solvens II vil fremtidige fortjenesteelementer bidra til å redusere verdien av forsikringsforpliktelsene. Det samme gjelder den andelen av fremtidig forventet avkastningsoverskudd som tilfaller selskapet, som under det tidligere regelverket var maksimalt 35 prosent av overskuddet. I utgangspunktet er det dermed ingen forskjell i hvordan de to ulike regimene for selskapets fremtidige overskudd påvirker verdien av forpliktelsene og egenkapitalen under Solvens II, selv om det fortsatt diskuteres å innføre restriksjoner under Solvens II på andelen av kapitalen som reflekterer forventet overskudd knyttet til fremtidige premier. Videre er det diskusjoner knyttet til om selskapenes anledning til å endre prisen for ny opptjening, innebærer at fremtidige premier (og risiko) knyttet til ny opptjening ikke medregnes.¹

Rentegarantipremie

Den avgitte rentegarantien øker verdien av forpliktelsene. Forhåndsprisingen av rentegarantien som er innført med den nye forsikringsvirksomhetsloven kompenserer imidlertid for denne økte forpliktelsen. I prinsippet kan en full fleksibilitet i prisingen av rentegarantien eliminere verdien av rentegarantien, men fordi rentegarantipremien kun kan endres en gang i året vil ikke dette være mulig til enhver tid.

¹ Spørsmålet om kontraktens grense ("boundary") er et sentralt diskusjonstema både i Solvens II og IFRS4.

Verdien av rentegarantien vil være avhengig av nivået på lange renter. Dersom nivået på lange renter faller under nivået på den garanterte renten må rentegarantipremien stige vesentlig for å kompensere for den økte verdien på rentegarantien. Premieøkningen innebærer en risiko for at kunder velger å bringe kontrakten til opphør, slik at det utstedes fripoliser hvor selskapet ikke lenger har mulighet til å kreve inn rentegarantipremie. For offentlige pensjonsordninger som er tariffestet vil ikke dette være en problemstilling, siden kunden ikke kan beslutte at ordningen skal opphøre. For private pensjonsordninger vil derimot selskapets mulighet til å redusere verdien av rentegarantien være begrenset i et lavrentescenario.

Eksisterende bufferfond

Tilleggsavsetninger og kursreguleringsfondet er de to viktigste kundebufferfondene i dagens virksomhetsregler. Disse er nærmere beskrevet i kapittel 5.2. Risikoutjevningfondet er et bufferfond som er klassifisert som egenkapital, men som under løpende drift kun kan benyttes til å dekke tap knyttet til forsikringsrisiko. Under Solvens II vil risikoutjevningfondet antakelig bli medregnet i solvenskapitalen.

Under Solvens II vil tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond ikke medregnes i solvenskapitalen, men vil fungere som et risikoreduserende element ved beregningen av kapitalkravet for eiendelene generelt, og da spesielt for markedsrisiko. Innen de ulike markedsrisikoene (aksjerisiko, renterisiko mv.) vil den risikoreduserende effekten av kursreguleringsfond og tilleggsavsetninger komme til fradrag i kapitalkravet. Siden de samme fondene kan benyttes innenfor flere delrisikoer i Solvens II-beregningene må det foretas en kontroll på totalnivå for å sikre at den samlede risikoreduserende effekten ikke er større enn de tilgjengelige fondene. Dette kan være relativt komplisert, i hvert fall dersom det er mange bufferfond. Generelt gjelder at beregningen av både kapitalkrav og verdien av forpliktelsene blir enklere hvis antallet fond reduseres og fleksibiliteten i bruk og oppbygging av fondene øker.

Verdien av forpliktelsene under Solvens II skal som nevnt inkludere opsjonsverdien av rentegarantien gitt til kundene. Verdien av rentegarantien er knyttet til risikoen for at avkastningen i fremtidige dårlige år ikke er tilstrekkelig til å dekke den garanterte avkastningen samtidig som det heller ikke er tilgjengelige bufferfond (tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond) til å dekke den manglende avkastningen. Både størrelsen og fleksibiliteten i anvendelsen av bufferfondene påvirker verdien av garantier gitt til kundene og dermed den samlede verdien av forpliktelsene. I prinsippet kan store og fleksible bufferfond føre til at opsjonsverdien av avgitte garantier til kundene blir svært lav.

Fremtidig overskuddstildeling (bonus)

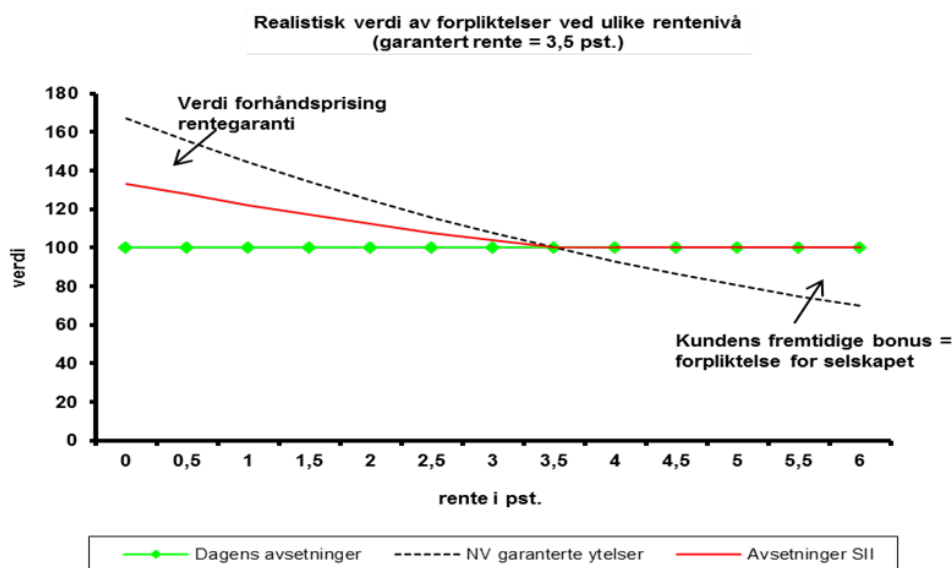
Verdien av forsikringsforpliktelsene under Solvens II skal reflektere alle forventede kontantstrømmer til kunden, herunder forventet overskuddstildeling i fremtiden. Det forventede fremtidige overskuddet bestemmes av differansen mellom den (langsiktige) risikofrie rentekurven på beregningstidspunktet og den garanterte avkastningen samt eventuelle marginer knyttet til biometriske antagelser (død/opplevelse og uførhet). I enkelte sammenhenger betegnes renteeffekten som diskonteringsgevinsten, som oppstår ved at den neddiskonterte verdien av garanterte ytelser blir lavere enn i dagens regime når markedsrenten som benyttes i neddiskonteringen er høyere enn den garanterte renten (grunnlagsrenten). I Solvens II vil fordelingen av denne "gevinsten" mellom kapitalen og verdien av forpliktelsene reflektere reglene for overskuddstildeling. For kollektive kontrakter fordeles 100 prosent av avkastningsoverskuddet til kundene. For fripoliser skal minst 80 prosent av overskuddet tildeles kunden, og for gamle individuelle kontrakter skal minst 65 prosent av overskuddet tildeles kunden.

I beregningen av kapitalkrav beregnes samlet effekt på verdien av eiendeler og forpliktelser. Den delen av forpliktelsene som representerer forventet fremtidig overskuddstildeling er bestemt av differansen mellom markedsrenten og den garanterte renten, og vil derfor bare endre verdi i

beregningen av renterisiko. Fremtidig overskuddstildeling vil dermed bare ha en risikoreduserende effekt i beregningen av kapitalkrav for renterisiko.

For kollektive kontrakter mottar kunden alt avkastningsoverskudd utover den garanterte renten, og kunden vil dermed dekke all renterisiko for fluktasjoner over den garanterte renten. I et høyrenteregime innebærer det at den beregnede renterisikoen for selskapets forpliktelser er nær null. I et lavrenteregime vil derimot kunden være beskyttet mot renteendringer som innebærer at renten blir lavere enn den garanterte renten. I dette tilfellet er den forventede fremtidige overskuddstildelingen null, og selskapet bærer all risiko for endringer i den neddiskonterte verdien av garanterte ytelser som følge av renteendringer. Dette er forsøkt illustrert i figur 1.

Figur 1: Verdien av forsikringsforpliktelser for kollektive kontrakter ved ulike rentenivåer

Som figur 1 viser er verdien av samlede forsikringsforpliktelser statisk når rentenivået er høyt. Den midterste linjen på venstre side i figuren indikerer at selskapet ved å øke rentegarantipremien til en viss grad kan beskytte seg mot renterisiko også når rentenivået er lavt. Som omtalt tidligere kan imidlertid kunden velge å bringe kontrakten til opphør dersom rentegarantipremien blir for høy, slik at det utstedes fripoliser hvor selskapet ikke lenger har mulighet til å kreve inn rentegarantipremie. Selskapet blir dermed igjen sittende med hoveddelen av renterisikoen. Effekten av rentegarantipremie som virkemiddel i styringen av renterisiko vil altså være begrenset i et lavrenteregime på grunn av trusselen om overgang til fripoliser.

Beskrivelsen ovenfor gjelder kollektive kontrakter hvor kunden mottar 100 prosent av avkastningsoverskuddet. Bildet blir noe modifisert for fripoliser og individuelle kontrakter inngått før 1. januar 2008 hvor selskapet får en andel av overskuddet, men hovedtrekkene er likevel de samme, bortsett fra at det ikke kan kreves rentegarantipremie for disse porteføljene.

Dersom selskapet ønsker å minimere renterisikoen vil det ha insentiver til å eie obligasjoner med lang durasjon i et lavrenteregime, hvor selskapet er utsatt for renterisiko på de langsiktige forpliktelsene. Ved en renteøkning vil da verdiene på eiendelene (obligasjonene) og forpliktelsene falle samtidig, slik at nettoeffekten for selskapets kapital reduseres. I et høyrenteregime vil selskapet derimot ha insentiver til å ha lav rentefølsomhet (durasjon) på eiendelene, siden verdien av forpliktelsene nå er uavhengig av renteendringer. Dette gir utfordringer for kapitalforvaltningen ved endringer i langsiktig rentenivå.

Flytteregler

I gjeldende norsk regelverk har kunden stor fleksibilitet til å flytte pensjonsordningene til et annet selskap uten signifikante kostnader. Verdien av forsikringsforpliktelsene under Solvens II vil kunne bli lavere enn verdien av dagens avsetninger, og vil generelt også kunne være lavere enn flytteverdien. Dersom kundene flytter vil dermed selskapets solvensposisjon svekkes som følge av at midlene som overføres er større enn verdien av forpliktelsen som forsvinner som følge av flyttingen.² Tilsvarende gjelder for gjenkjøp dersom utbetalingen til kunden er høyere enn verdien av forpliktelsen.

Risikoen og kapitalkravene vil reduseres dersom kundene flytter, slik at konsekvensene ikke nødvendigvis er store. Dersom det derimot skulle oppstå “masseflytting” i etterkant av et negativt scenario hvor store deler av kapitalen allerede er gått tapt vil konsekvensene kunne være dramatiske for et selskap hvor store deler av kapitalen i utgangspunktet er basert på at verdien av forpliktelsene er lavere enn dagens avsetninger og flytteverdi.

Under Solvens II vil det normalt være slik at selskapet ved mottak av nye kunder får en viss økning i egenkapitalen som reflekterer forventet overskudd på denne kunden. Dersom kunden flytter vil dette bidraget til egenkapitalen falle bort, og selskapet vil dermed være utsatt for flytterisiko. Den eneste måten å unngå dette er hvis kunden betaler gebyrer ved flytting som er tilstrekkelige til å dekke selskapets tap av forventet fremtidig overskudd.

4. Virkninger av Solvens II for norsk livsforsikringsregelverk

4.1 Endringer i forsikringsvirksomhetsloven (avsetningsregelverket)

Solvens II-direktivet innebærer omfattende endringer i forsikringsselskapenes rammebetingelser. Finanstilsynet vil foreslå at direktivet i all hovedsak skal gjennomføres i forsikringsvirksomhetsloven med forskrifter. Regelverket blir endret blant annet når det gjelder kravene til styring og kontroll, kapitalforvaltning og soliditetskrav, herunder krav til forsikringstekniske avsetninger.

Et hovedformål med regelverket i forsikringsvirksomhetsloven er å sikre at pensjonsinnretningene til enhver tid har tilstrekkelig soliditet og betalingsevne til å kunne oppfylle sine forsikringsforpliktelser. Sentrale bestemmelser i så måte er kravene til kapital i kapittel 6 og kravene til forsikringstekniske avsetninger i kapittel 9. Kapittel 9 omhandler imidlertid også forhold som regulerer avtalen mellom forsikringsselskap og kunde, herunder kravet til premiefastsettelse, overskuddsdeling og flytteverdi.³

Etter gjeldende forsikringsvirksomhetslov § 9-15 skal livsforsikringsselskapene beregne sine samlede avsetninger med utgangspunkt i premieberegningsskemaet (som etter lovens § 9-3 skal være “betryggende”). Den samlede premiereserven beregnet etter § 9-16 skal tilordnes den enkelte kontrakt. Det innebærer en tett kobling mellom den enkelte kundes premiereserve og kravet til selskapets avsetninger. Videre er det slik at årsregnskapsforskriften for forsikringsselskaper viser til kravet til forsikringstekniske avsetninger i forsikringsvirksomhetsloven. Det innebærer i prinsippet at premiereserven på kundens kontoutskrift (som danner grunnlag for flytteverdi og overskuddstildeling) er lik tekniske avsetninger i solvensberegningen som igjen er lik tekniske avsetninger i finansregnskapet.

² Dette reflekterer at lønnsomme kontrakter har en verdi som selskapet går glipp av dersom kunden flytter (og motsatt for ikke lønnsomme kontrakter).

³ Flytteretten er regulert i forsikringsvirksomhetslovens kapittel 11.

Solvens II-direktivet krever at forsikringsforpliktelsene beregnes på grunnlag av beste estimat til enhver tid og ikke med utgangspunkt i premieberegningssgrunnlaget. Dette gir et bedre bilde av selskapenes reelle økonomiske stilling. Avtaleforholdet mellom kunde og selskap skal imidlertid ikke påvirkes av endringene som følge av Solvens II-direktivet. Det betyr at beregning av garantert avkastning og overskuddstildeling over avtaleperioden må baseres på premieberegningssgrunnlaget som i dag og ikke størrelser som fluktuerer over tid, slik beste estimat (bl.a. for renter) vil gjøre i Solvens II. Det betyr også at koblingen mellom kravet til selskapets samlede forsikringstekniske avsetninger ut i fra soliditetshensyn og den enkelte kundes premiereserve som følger av dagens regelverk, opphører. Dette innebærer en vesentlig omlegging sammenliknet med dagens regime.

Kunden vil likevel fortsatt kunne medvirke indirekte til å finansiere en økning av selskapets Solvens II-avsetninger ved at det iht. forsikringsvirksomhetslovens §§ 9-11, 9-17 eller 9-22 foretas begrensninger i kundens rett til tildeling av overskudd. Det vises til at kundens rettigheter til å motta overskudd gjennom overføring til premiefond eller ved oppskrivning av ytelser reduseres når tildelingen av overskudd begrenses helt eller delvis ved at avkastningsoverskudd overføres til premiereserven. Flytter forsikringstaker på et senere tidspunkt (evt. gjenkjøper forsikringen) vil forsikringstaker likevel få fordel av det overførte overskuddet til premiereserven og selskapets vil miste en tilsvarende del av fordelene av samtykke etter § 9-11.

Finanstilsynet legger til grunn at kravet til forsikringstekniske avsetninger etter Solvens II tas inn i kapittel 6 i forsikringsvirksomhetsloven, mens lovens kapittel 9 rendyrkes til å dekke kundeforholdet (kundens rettigheter, overskuddstildeling mv.).

Det vil da være et spørsmål om hvordan tekniske avsetninger i finansregnskapet skal føres når kravet til selskapets samlede avsetninger i forsikringsvirksomhetsloven endres og det skilles mellom kunderegnskap og solvensregnskap. Det er varslet ny IFRS4 (fase 2)⁴ som vil bety nye krav til føring av forsikringsforpliktelser i konsernregnskapet for børsnoterte selskap. IFRS4 (fase 2) bygger på samme prinsipper som Solvens II, men har noe ulik oppbygging og en del sentrale avvik (bl.a. håndteringen av fremtidig fortjeneste) som innebærer at regnskapsoppsettet og solvensberegningen vil bli ulik. I selskapsregnskapet kan imidlertid andre prinsipper enn IFRS4 legges til grunn. Finanstilsynet vil komme tilbake til regnskapsspørsmålet i en egen sak. I denne omgang er det først og fremst viktig å få frem at det som følge av Solvens II-direktivet (og evt. IFRS4 (fase 2)) ikke lenger vil være likhet mellom forsikringstekniske avsetninger i solvensregnskapet, premiereserven på den enkelte kundes konto og avsetninger for forsikringsforpliktelser i regnskapet.

Kapittel 9 i forsikringsvirksomhetsloven ble endret med virkning fra 1. januar 2008. Vi har som et utgangspunkt sett på hvordan hovedelementene i lovens kapittel 9 kan videreføres i substans når Solvens II trer i kraft. Det innebærer at prisstruktur, overskuddstildeling, bufferfond, flytteregler og oppreserveringsadgang videreføres så langt det lar seg gjøre og med de modifikasjoner som følger av at kobling mellom finansregnskap, solvensregnskap og kunderegnskap brytes opp.

I kapittel 5 ser vi på mulige endringer i virksomhetsreglene med sikte på et mer kundevennlig regelverk som også kan gi mer robuste løsninger under Solvens II.

I det følgende bruker vi begrepene *forsikringstekniske avsetninger* om avsetningene i solvensberegningen (kapittel 6) og *premiereserven* om det som er tilordnet den enkelte kunde i kunderegnskapet (kapittel 9). Det foreslås å innføre begrepet *forsikringskapital* som samlebetegnelse på midler/forpliktelser som er knyttet til kontrakten. Forsikringskapitalen vil være utgangspunktet for beregning av overskudd og beregning av kontraktens flytteverdi. Premiereserven knyttet til kontraktsfastsatte forpliktelser vil utgjøre en del av forsikringskapitalen.

⁴ IFRS4 er den internasjonale regnskapsstandarden for forsikringskontrakter.

4.2 Sentrale spørsmål

Når kravet til selskapets samlede forsikringstekniske avsetninger og kravet til oppbygging av kundenes premiereserve ikke lenger kan reguleres på samme måte, reiser dette enkelte særskilte spørsmål som vil behandles nærmere i det følgende.

Et hovedspørsmål i denne sammenheng knytter seg til hvilke konsekvenser en økning av avsetningen under Solvens II som følge av endrede antagelser får for kundens premiereserve og for kontaktens flytteverdi. Videre må det vurderes om dagens regler om inndelingen av forvaltningskapitalen er forenlig/hensiktsmessig sett i sammenheng med kravet til registrering og forvaltning av eiendeler som dekker de forsikringstekniske avsetningene under Solvens II.

Selskapet må til enhver tid tilfredsstillende kravet til forsikringstekniske avsetninger og solvenskapital som følger av Solvens II. Det nye kravet til solvenskapital etter Solvens II som foreslås tatt inn i kapittel 6 i forsikringsvirksomhetsloven, vil reflektere avtalen med kunden, herunder i hvilken grad selskapet kan ta av opparbeidet bonus og/eller fremtidig overskudd for å dekke manglende premiereserve (/oppreserveringsbehov) for garanterte ytelser.

Solvens II-direktivet er ikke til hinder for at hovedprinsippene i strukturen for utforming av premier og pristariffer samt hovedprinsippene for beregning, fordeling og anvendelse av overskudd, videreføres. Bufferfondene i kollektivporteføljen, dvs. tilleggsavsetninger, risikoutjevningfond og kursreguleringsfond vil også kunne bestå etter gjennomføringen av Solvens II og anvendes på samme måte som i dag.

4.3 Forholdet mellom avsetningene under Solvens II og flytteverdien av kundens premiereserve

Etter gjeldende rett er minstekravene til avsetningene basert på forutsetningene i premieberegningssystemet for den enkelte kontrakt, herunder forutsetninger om biometrisk risiko (f.eks. overlevelsesrisiko) og om avkastningsnivå (beregningsrente). Endringer i forutsetningene for premieberegningen får i dag betydning for avsetningskravet, men påvirker dette ulikt. Når det gjelder endringer knyttet til forutsetninger om avkastning (beregningsrente) tillegges dette virkning kun for forpliktelser som oppstår etter endringen. Ved endringer i biometrisk risiko, f.eks. økt utførerisiko, har praksis vært at dette tillegges virkning også for allerede eksisterende forpliktelser.

Når nye forutsetninger om biometrisk risiko fører til at avsetningene må forhøyes for allerede eksisterende forpliktelser er utgangspunktet etter gjeldende rett at dette skal dekkes inn umiddelbart og i utgangspunktet om nødvendig ved reduksjon av selskapets egenkapital. Regelverket åpner imidlertid for at avsetningene kan forhøyes gjennom bruk av kundenes overskudd (§ 9-11) og over noe tid gjennom en opptrappingsplan (§ 9-25).⁵

Innføringen av nye tariffer i 2007 basert på oppdaterte biometriske statistikker medførte behov for betydelig økning av avsetningene for alderspensjon mens avsetningene for etterlattepensjon kunne reduseres. For sikring av forsikringsvirksomhetslovens krav til soliditet er nettoeffekten av avsetningskravene avgjørende. Selskapenes plikt til å oppfylle de offentligrettslige soliditetskrav kunne derfor langt på vei ivaretas gjennom å foreta en omberegning av avsetningene. All den tid forsikringsvirksomhetsloven forutsetter at avsetningene er fordelt på kontrakt, kan en omberegning av avsetningene på selskapsnivå få virkninger for størrelsen av kontaktens premiereserve. En

⁵ Det prinsipielle spørsmålet om adgangen til bruk av kundens overskudd skal videreføres i det norske regelverket er ikke tatt opp her. Dette bør vurderes blant annet i lys av eventuell innføring av levealdersjustering for privat tjenestepensjon. Opptrappingsplaner i forhold til selskapets samlede avsetninger er ikke tillatt etter Solvens II, slik at dagens § 9-25 ikke kan videreføres.

omberegning som fører til reduksjon av en kundes samlede premiereserve og flytteverdi vil imidlertid ha privatrettslig vern på kontraktsrettslig grunnlag. Kontraktens verdi, slik denne kommer til uttrykk gjennom kontoføringen som meddeles kunden årlig, representerer derfor en skranke for omfordelingsadgangen til selskapet.

Når koblingen mellom beregning av avsetningene og premieberegningsgrunnlaget løsrives ytterligere, vil det oftere kunne oppstå avvik mellom premiereserven knyttet til den enkelte kontrakt og avsetningen på selskapsnivå. Dette reiser spørsmål knyttet til kontraktens flytte- og gjenkjøpsverdi samt til verdien av fripoliser som utstedes fra kollektive pensjonsordninger.

Finanstilsynet anser det ikke som hensiktsmessig å innføre en regel som fastsetter at endringer i biometriske forutsetninger eller renteforutsetninger som ligger til grunn for fastsettelsen av avsetninger under Solvens II-regelverket, skal medføre krav til endringer i premieberegningsgrunnlaget. Markedsverdien av avsetningene vil fluktuere mer enn dagens avsetninger og variasjonene vil kunne være forårsaket av endringer i flere forhold samtidig.

Etter gjennomføringen av Solvens II vil premiereserven i seg selv ikke ha soliditetssikring som formål. Et eventuelt krav om endring av premiereserven ved endring av forutsetningene i beregningsgrunnlaget vil således ikke kunne begrunnes ut fra soliditetshensyn.

For kundene har størrelsen på premiereserven betydning ved flytting, gjenkjøp og for verdien ved utstedelser av fripoliser. Ved flytting av premiebetalende kontakter må forsikringstaker selv skyte inn midler dersom overførte midler ikke er tilstrekkelig i forhold til mottakende selskaps forsikringstekniske beregningsgrunnlag. Dersom det ikke kreves en videreføring av dagens regler om forhøyelse av premiereserven ved endringer i de biometriske forutsetningene i beregningsgrunnlaget, vil flyttekostnaden kunne bli vesentlig større for den enkelte kunde. En manglende styrking av premiereserven vil kunne bety et mer begrenset flyttemarked.

Når det gjelder endrede renteforutsetninger i beregningsgrunnlaget er selskapene som nevnt ovenfor, ikke pliktige til å foreta styrking av premiereserven for eksisterende forpliktelser. Ved flytting skjer det heller ingen tilpasninger i forhold til renteforutsetningene i kontraktens beregningsgrunnlag.

Når soliditetshensyn nå vil ivaretas gjennom nye avsetningskrav, anser Finanstilsynet at selskapet ikke lenger bør være automatisk forpliktet til å øke premiereserven for opptjente rettigheter når det foretas endringer i det biometriske grunnlag i premieberegningsgrunnlaget. Opphevelse av denne plikten vil også medføre at rettsvirkningene av endringer i biometriske forutsetninger og forutsetninger knyttet til avkastning behandles likt.

At det ikke skal være en ubetinget plikt til å endre premiereserven når det foretas endringer i det biometriske grunnlag i premieberegningsgrunnlaget, bør slik Finanstilsynet ser det kombineres med et sett av kundevernregler.

I tilfeller der selskapet får samtykke til å finansiere en styrking av avsetningene ved bruk av overskuddet på kundemidlene iht. forsikringsvirksomhetsloven § 9-11, anser Finanstilsynet at premiereserven skal styrkes tilsvarende slik at flytteverdien økes. Kunden har i disse tilfellene finansiert oppreserveringen hvilket bør reflekteres i kontraktens verdi. Selskapet vil med en slik løsning oppnå varige fordeler av overføring av overskuddet til premiereserven for de kontrakter som ikke flyttes/gjenkjøpes og det får en midlertidig fordel av overføringen for de kontrakter som senere blir flyttet/gjenkjøpt.

Sikring av kundenes flytterett tilsier at Finanstilsynet gis fullmakt til å pålegge styrking av premiereserven i forhold til opptjente rettigheter ved endring i premieberegningsgrunnlaget. Et slikt pålegg bør kunne fastsette at styrkingen helt eller delvis finansieres med selskapets midler, eventuelt i kombinasjon med bruk av overskudd som ellers ville tilfalt kontrakten. Formålet vil

være å unngå innlåsnings effekter for fripoliser samt å hindre at engangspremien som premiebetalende forsikringstakere risikerer å måtte betale i mottakende selskap blir for stor. Et særlig spørsmål i denne sammenheng er hvorvidt et slikt pålegg vil kunne ilegges selskaper i andre medlemsstater i EØS-området som driver livsforsikringsvirksomhet i Norge. Dette beror på om pålegget vil komme i strid med EF-domstolens doktrine om allmenne hensyn og vil ikke bli vurdert her. For det tilfellet at pålegget ikke kan ilegges alle aktører i markedet vil konkurransevnen kunne bli svekket for norske selskaper.

Et alternativ til slik påleggskompetanse er adgang til å sette krav om styrking av premiereserven som betingelse for at selskapet gis samtykke iht. lovens § 9-11. En tredje løsning er å lovfeste samme flytteregel som den som er lagt til grunn for renteforutsetningen i dag, dvs. at man flytter inn med de midler man har uten tilpasninger til mottakende selskaps beregningsgrunnlag. Dette kan imidlertid bli særlig problematisk dersom man i forhold til reglene om forretningsnektelse i forsikringsavtaleloven også skulle legge til grunn at mottakende selskap plikter å akseptere en flytting. Finanstilsynet vurderer det slik at avtaleloven ikke gjelder for flytting.

4.4 Nærmere om inndelingen av forvaltningskapitalen

Etter gjeldende rett forvaltes kundemidlene i egne porteføljer adskilt fra selskapets midler. Eiendeler som motsvarer de forsikringsmessige avsetninger til dekning av selskapets kontraktfastsatte forpliktelser forvaltes i kollektivporteføljen mens eiendeler som motsvarer forpliktelser knyttet til verdien av særskilte investeringsvalgporteføljer skal forvaltes i investeringsvalgporteføljen.

Inndeling i porteføljer gir et ryddig system for å drive forsikring med og uten investeringsvalg i samme selskap. Inndelingen gir videre et godt grunnlag for at selskapene kan ha en differensiert pristarif for prising av rentegarantien gjennom bruk av underporteføljer i kollektivporteføljen med ulik risikoprofil.

En videreføring av systemet med kundeporteføljer vil legge til rette for at avkastningsoverskuddet skal være basert på finansavkastningen på kundemidlene og som tidligere være uavhengig av finansresultatet i selskapsregnskapet.

Solvens II-direktivets artikkel 132 inneholder nærmere regler om forsvarlig kapitalforvaltning. Når det gjelder forvaltning av eiendeler som skal dekke de forsikringstekniske avsetningene følger det at disse “[...] skal [...] plasseres slik at en tar hensyn til egenskapene til institusjonens forsikringsforpliktelser. Disse eiendelene skal plasseres til beste for alle forsikringstakere under hensyn til eventuelle uttalte målsetninger. I tilfelle interessekonflikter skal institusjonen, eller den enhet som utfører den operative forvaltningen, sikre at plasseringene er foretatt i forsikringstakernes beste interesse”.

Direktivets artikkel 276 har regler som stiller krav om at eiendeler som skal dekke de forsikringstekniske avsetninger, skal føres opp i et eget eiendelsregister. Verdien av de eiendeler som skal være registrert kan aldri være mindre enn de forsikringstekniske avsetninger.

Direktivets regler om kapitalforvaltning og eiendelsregister vil – ved avvik mellom verdien av de tekniske avsetninger og kundemidler – få et anvendelsesområde som ikke fullt ut sammenfaller med ovennevnte porteføljeinndeling. Finanstilsynet anser imidlertid at forsikrings selskapet i tilfeller der verdien av de tekniske avsetninger er høyere enn den samlede forsikringskapitalen i kollektivporteføljen, må føre et tilleggsregister over eiendelene som dekker nevnte merverdi og påse at også disse eiendelene blir forvaltet i samsvar med kravene som stilles til forvaltningen av eiendeler som skal sikre forsikringstekniske avsetninger.

Finanstilsynet anser at overskudd på eiendelene i tilleggsregisteret ikke skal fordeles på kontraktene eller inngå i verdien av forsikringskapitalen på annen måte.

Finanstilsynet tar sikte på å komme tilbake med forslag til gjennomføring av Solvens II i norsk lov sommeren 2011.

5. Forslag til endringer i virksomhetsregler for livsforsikring og pensjon

5.1 Utgangspunkt

Solvens II indikerer en kraftig økning i kapitalbehovet for livsforsikringselskaper sammenliknet med dagens kapitalkrav, som vist i kapittel 3. Det økte kapitalbehovet er spesielt dramatisk for eksisterende fripoliser. Økningen må ses i sammenheng med at eksisterende fripoliser har relativt høy rentegaranti som kan være utfordrende å oppfylle i et lavrentescenario. Den forventede andelen av fremtidig overskudd (20 prosent) vil da være av liten betydning, samtidig som det ikke er mulig å ta inn fortjenesteelementer i fremtidige premier. For kollektive kontrakter har innføringen av forhåndsprising av rentegarantipremie gitt selskapene økt inntjening i år med svak avkastning. Men dersom nivået på lange renter faller under nivået på den garanterte renten må rentegarantipremien stige vesentlig for å kompensere for den økte verdien av rentegarantien. Dette innebærer en risiko for at kunder som har mulighet til det velger å bringe kontrakten til opphør, slik at det utstedes fripoliser hvor selskapet ikke lenger har mulighet til å kreve inn rentegarantipremie. For private pensjonsordninger vil derfor selskapets mulighet til å redusere renterisikoen ved bruk av rentegarantipremien være begrenset i et lavrentescenario.

Med Solvens II synliggjøres også utfordringen knyttet til at avkastningsgarantien etter det norske regelverket skal oppfylles årlig. En renteøkning er på lang sikt fordelaktig for selskaper som har gitt avkastningsgaranti. På kort sikt kan det imidlertid gi tap som må dekkes av egenkapitalen. For å unngå slike årlige tap (som følge av renteøkning, aksjekursfall eller lignende), må selskapene løpende tilpasse seg utvikling i renter og aksjekurser. Den dynamiske risikostyringen som selskapene har fulgt de siste årene, vil trolig forsterkes (og muligens endre noe fokus) når Solvens II innføres. Dette gjelder ikke minst fordi marginene til det lovpålagte soliditetskravet reduseres kraftig, og dermed reduseres også handlingsrommet for å opptre annerledes enn hva som til enhver tid minimerer risikoen for egenkapitalen på kort sikt.

Flere har påpekt at kundene vil være mer tjent med regler som gir grunnlag for noe mer langsiktig innretning på forvaltningen. En forvaltning med høyere aksjeandel og generelt en bedre spredning på andre aktivaklasser enn renteinstrumenter vil gi høyere forventet avkastning over tid, og dermed også potensial for høyere avkastningsoverskudd på kontraktene, på sikt større overføring til premiefondet og/eller redusert pris for rentegarantien og også bedre utsikter til høyere utbetalinger til pensjonistene. En kan tenke seg ulike tilpasninger som gjør selskapene bedre rustet til å møte utfordringene fremover, og spesielt tilpasninger som kan gjøre at man unngår kortsiktig fokus i kontrakter som i utgangspunktet strekker seg over en lang tidshorison.

En kombinasjon av makroøkonomiske forhold (lav rente), pensjonsreform (endring i folketrygden og AFP), regnskapsregler og nye soliditetskrav for forsikringselskaper setter ytelsesordningene under press. Tilpasning av pensjonslovene til ny folketrygd, eventuelle nye produktvarianter (hybridordninger) og de tilpasninger som gjøres i tilknytning til dette, må tas i betraktning når virksomhetsreglene skal vurderes. Banklovkommisjonen har fått i mandat å utrede nye hybridordninger som beskrevet i NOU 2009: 13 og følge opp Finanskriseutvalgets forslag (jf. NOU 2011: 1) på pensjons- og livsforsikringsområdet.

Det er i diskusjonen om nye hybridordninger skissert en rekke produktvarianter som ligger mellom rene innskuddsordninger og rene ytelsesordninger, der skillelinjene i hovedsak går på hvordan avkastningsrisikoen er fordelt mellom arbeidsgiver og arbeidstaker (finansiell risiko) og/eller hvordan prinsippene for oppregulering av ytelsen (lønnsreguleringsrisiko) er regulert. Utformingen av nye produkter har først og fremst betydning for risikodelingen mellom arbeidsgiver og arbeidstaker, og vil i seg selv ikke ha avgjørende betydning for selskapenes risikosituasjon. Et helt avgjørende spørsmål vil imidlertid være hva som skjer med eksisterende premiereserve (allerede opptjente rettigheter) i ytelsesbaserte tjenstepensjonsordninger når bedriftene går over til en hybridordning. Dersom eksisterende ordning lukkes slik at det etter loven utstedes fripoliser, vil dette ha betydelige konsekvenser for selskapene, spesielt i et lavrentescenario. I Fafo-rapport 2010:36⁶ påpekes det også at en løsning med lukking av eksisterende ordninger ikke er en ønskelig løsning fra bedriftenes ståsted (og neppe heller for arbeidstakerne). I stedet argumenteres det for en løsning der eksisterende premiereserve videreføres i en kombinert ny ordning.

Dersom man i diskusjonen rundt nye hybridordninger kommer frem til en løsning som innebærer at det ikke utstedes nye fripoliser etter gjeldende regelverk, vil selskapenes soliditetsmessige utfordringer knyttet til nytt regelverk i et lavrentescenario reduseres.

Selskapenes porteføljer av eksisterende fripoliser vil gradvis fases ut. Ved utgangen av 4. kvartal 2010 var selskapenes forpliktelser knyttet til fripoliser på 135 mrd. kroner, tilsvarende i underkant av halvparten av forpliktelsene knyttet til private ytelsesbaserte ordninger.

Porteføljen av individuelle kontrakter tegnet før 2008 har i utgangspunktet lignende risikodeling og soliditetsmessige utfordringer som fripoliser i et lavrentescenario, selv om selskapet her får inntil 35 prosent av avkastningsoverskuddet. Forpliktelsene utgjør 77 mrd. kroner ved utgangen av 4. kvartal 2010. Imidlertid reduseres risikoen gradvis (og på en forutsigbar måte) over tid siden det ikke utstedes nye kontrakter i denne kategorien. De soliditetsmessige utfordringene er derfor ikke like store som for fripolisene.

I dette brevet vil mange av vurderingene av mulige endringer foretas med utgangspunkt i fripoliser. Selv om flere av problemstillingene og forslagene også kunne vært relevante for den gamle individualporteføljen, har vi i mindre grad fokusert på disse. Ved endring av forsikringsvirksomhetsloven i 2005 ble overskuddsdelingsregimet for disse videreført. Ettersom det ikke utstedes nye kontrakter, kan det være hensiktsmessig at det gamle regelverket videreføres for disse kontraktene.

Hovedfokuset i diskusjonen rundt nye virksomhetsregler er således fripoliser, både eksisterende bestand og fremtidig utstedelse av nye fripoliser, og spesielt potensialet for vesentlig overgang til fripoliser dersom rentegarantipremien blir for høy for premiebetalende kollektive kontrakter i et lavrentescenario. Ved å finne en mer robust løsning for fripoliser, reduseres også selskapenes risiko knyttet til porteføljen av premiebetalende kontrakter som potensielt kan bli fripoliser.

Gjennom Solvens II synliggjøres imidlertid kortsiktigheten i det norske regelverket også for premiebetalende kontrakter med årlig prising av rentegaranti. Den årlige prisingen av rentegarantien gir en viss beskyttelse mot lav rente, men årlig avkastningstildeling krever tilpasninger i durasjonen på selskapenes obligasjonsbeholdning når renten endres og gir lite rom for å sitte med aksjer over tid. Erfaringsmessig har selskapene i stor grad klart å skjerme egenkapitalen for tap ved å justere risikoeksponeringen løpende til tilgjengelige kundebuffere.

⁶ “Den gylne middelvei – nye tjenstepensjoner mellom ytelses- og innskuddsordninger og virkningen av disse”, Hippe og Lillevold, Fafo rapport 2010:36.

Fra ulike hold har det kommet forslag om tilpasninger i regelverket for å møte de utfordringene selskapene står overfor og gi kundene et bedre pensjonsprodukt. Endringene går i hovedsak på å myke opp avkastningsgarantien. Nedenfor diskuteres to varianter: Den ene går på å justere reglene for oppbygging og anvendelse av bufferfond (herunder plikt til å bygge opp et slikt fond), mens den andre varianten innebærer en overgang til sluttgaranti. Første alternativ kan gjøres gjeldende for kollektive tjenstepensjoner og fripoliser (evt. også individualporteføljen), mens det andre alternativet er best egnet for fripolisebestanden.

Til sist omtales kort et tredje alternativ for fripoliser og individualporteføljen som innebærer at man åpner for frivillig overgang til pensjonskapitalbevis.

5.2 Samordning av bufferfond

Livsforsikringsselskapene skal hvert år tilføre kundens premiereserve en minimumsavkastning tilsvarende grunnlagsrenten i kontrakten. Selskapene har imidlertid ulike typer buffere som bidrar til å jevne ut avkastningsresultatet fra et år til et annet. Det er ulike regler for oppbygging og anvendelse av de ulike bufferne, og det er ulike regler for hva kunden får med seg ved flytting. Den delen av avkastningen som ikke legges inn i bufferfond, tilføres kunden med endelig virkning, eventuelt (for fripoliser og den gamle individualporteføljen) etter deling med selskapskapitalen.

Det er et spørsmål om utformingen av regelverket for oppbygging og bruk av bufferfond kan endres med sikte på å forenkle regelverket og gi et bedre grunnlag for langsiktig forvaltning. Det er i den sammenheng også et spørsmål om kunden i sum kan få bedre uttelling dersom en større andel av avkastningsoverskuddet tildeles betinget, med sikte på høyere langsiktig avkastning. I dag innebærer restriksjoner på anvendelse av tilleggsavsetninger kombinert med konkurransesituasjonen at selskapene i gode tider tildeler en betydelig andel av avkastningsoverskuddet til kunden med endelig virkning.

5.2.1 Kort omtale av de ulike "bufferelementene"

Bufferne i selskapenes porteføljer følger dels eksplisitt av loven, dels implisitt av de verdivurderingsprinsipper som benyttes.

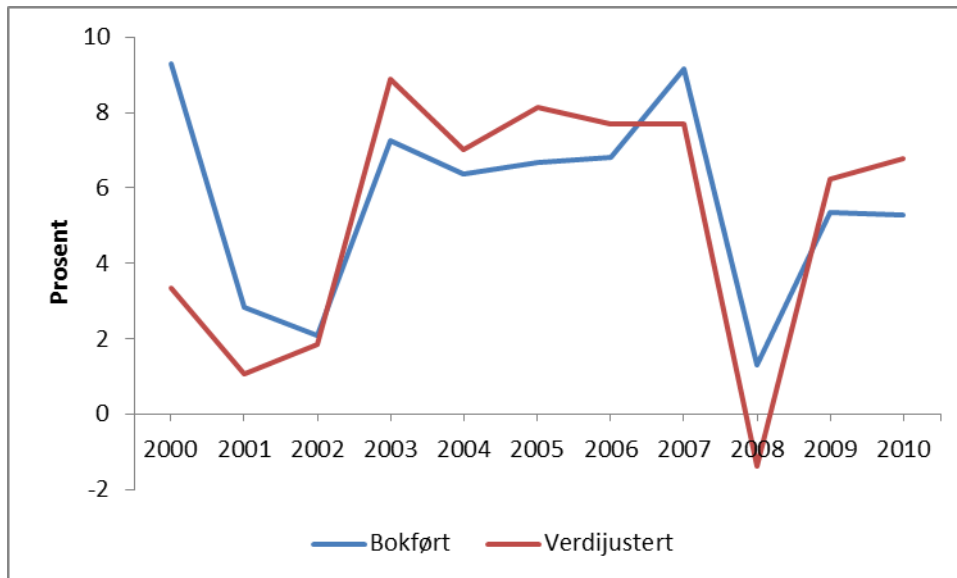
Avkastningsberegningene tar utgangspunkt i den regnskapsmessige verdien av investeringene, som i all hovedsak bygger på markedsverdi. Det er enkelte unntak fra dette, den viktigste er muligheten til å verdsette visse obligasjoner og utlån til amortisert kost (obligasjoner som holdes til forfall). Muligheten til å føre obligasjoner til amortisert kost i stedet for markedsverdi reduserer selskapenes risiko knyttet til den årlige avkastningsgarantien fordi verdivurderingen da sikrer en jevn avkastning over obligasjonens løpetid. På den annen side kan det gi opphav til flyttearbitrasje. Merverdier (evt. mindreverdier) i obligasjonsporteføljen ført til amortisert kost følger ikke med ved flytting, og når kunden flytter til et nytt selskap får vedkommende en andel av mer- (evt. mindre-)verdier i tilsvarende obligasjonsportefølje i det selskapet det flyttes til.

Urealiserte gevinster på øvrige finansielle instrumenter i kollektivporteføljen føres til kursreguleringsfondet som holdes utenfor når avkastningsresultatet skal beregnes. Fondet er ikke fordelt på den enkelte kontrakt. Selskapene kan når som helst "bruke" av fondet ved å realisere finansielle instrumenter for å oppnå den garanterte avkastningen. Ved flytting får kunden med seg en andel av kursreguleringsfondet som da gjøres om til tilleggsavsetninger, men for kollektive tjenstepensjonsordninger kan selskapene etter forskrift til forsikringsloven § 11-2 holde tilbake et beløp tilsvarende 2 prosent av premiereserven. Kursreguleringsfondet følger ikke med ved utstedelse av fripoliser. Selskapene kan etter forsikringsvirksomhetsloven operere med underporteføljer i kollektivporteføljen, med forskjellig aksjeandel og forskjellig nivå på urealiserte gevinster. Det ble i 2008 påpekt at det er uklarerheter knyttet til hvordan kursreguleringsfondet skal håndteres både ved interne flyttinger mellom underporteføljer i kollektivporteføljen, flytting fra kollektivporteføljen til investeringsvalgportefølje og ved ekstern flytting. Finansdepartementet

vedtok i mars 2008 en presisering av forsikringsvirksomhetsloven om at en andel av kollektivporteføljens samlede kursreguleringsfond skal følge med ved flytting til annet selskap.

Avkastningen før overføring til kursreguleringsfond omtales som verdijustert avkastning. Avkastningen som tildeles kunden omtales som bokført avkastning. Figur 2 viser bokført og verdijustert avkastning siste 10 år. I de tilfeller verdijustert er høyere enn bokført, har kursreguleringsfondet økt og motsatt når verdijustert avkastning er lavere enn bokført avkastning.

Figur 2: Avkastning i livsforsikringsselskapene (bokført og verdijustert) 2000–2010

Kursreguleringsfondet er knyttet til (hovedsakelig) lett realiserbare eiendeler, slik at selskapet selv kan tilpasse hvor mye det velger "å holde tilbake". For fripolis og individualporteføljen kan også kunden velge å (implisitt) realisere verdien i kursreguleringsfondet ved å flytte til et annet selskap. Denne muligheten ble med ny lov noe begrenset for kollektive kontrakter ved at selskapene kan holde tilbake 2 prosent av premiereserven.

Selskapet bestemmer hvor stor andel av den bokførte avkastningen (etter overføring til kursreguleringsfondet) som skal tilføres tilleggsavsetninger. For kontrakter med overskuddsdeling skal tildeling av tilleggsavsetninger skje før overskuddsdelingen. Tilleggsavsetninger skal fordeles på den enkelte kontrakt. Etter forsikringsvirksomhetsloven skal selskapet fastsette årets tilleggsavsetninger i prosent av den enkelte kontrakt, og denne prosentsatsen skal i utgangspunktet være den samme for alle kontrakter. Forskrift til forsikringsloven § 5-6 åpner imidlertid for at det kan settes av en høyere andel for kontrakter der tilleggsavsetningene utgjør mindre enn 2 prosent av premiereserven. Tilleggsavsetninger følger i sin helhet med ved flytting. Etter endring i lov om foretakspensjon med virkning fra 2011 skal andel av tilleggsavsetningene også følge med ved utstedelse av fripolis.

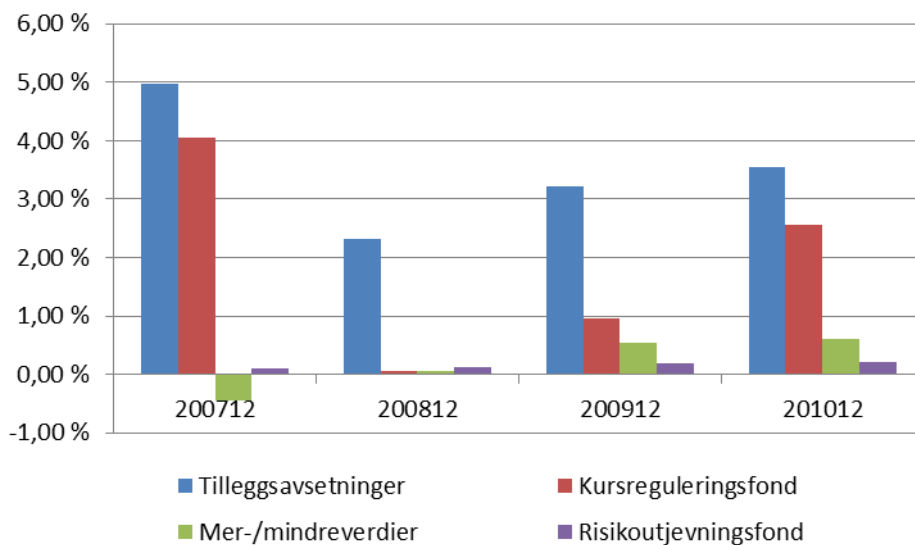
Tilleggsavsetninger kan i senere år anvendes til å dekke manglende avkastning på den enkelte kontrakt, men kan ikke dekke eventuell negativ avkastning. (Tilleggsavsetninger kan ikke inntektsføres i delårsregnskapet.)

I tillegg til bufferfondene knyttet til avkastningsresultatet, er det i forsikringsvirksomhetsloven innført regler om at inntil halvparten av årets risikoresultat kan avsettes til risikoutjevningfondet. Fondet er ikke kundefordelt og følger ikke med ved flytting.

I sum er det således et relativt omfattende (og til dels uoversiktlig) regelverk for selskapenes oppbygging og anvendelse av buffere og det er et spørsmål om utformingen og de restriksjoner som er satt, er hensiktsmessige.

Figur 3 viser størrelsen på de ulike bufferne som andel av premiereserven ved utgangen av 2007, 2008, 2009 og 2010. Oversikten viser at selskapene i perioder har relativt betydelige buffere i form av både tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond. I tillegg ligger det (skjulte) merverdier i porteføljen av obligasjoner som regnskapsføres til amortisert kost. Det er periodevis betydelige forskjeller mellom selskapene i størrelsen på de enkelte bufferne.

Figur 3: Bufferelementer i prosent av premiereserve

5.2.2 Mulige endringer

En rimelig fordeling mellom kundene i forhold til hva den enkeltes kontrakt har bidratt med, tilsier at verdivurderingen bør bygge på markedsverdier og at man ikke skiller mellom urealiserte og realiserte gevinster i avkastningsberegningen.

Forenkling av regelverket

For kunden kan det være vanskelig å forstå

- at visse typer urealiserte gevinster (for eksempel eiendom) inngår i avkastningsberegningen som ligger til grunn for tildeling av overskudd, mens andre ikke gjør det
- at det er ulike regler for oppbygging og anvendelse av bufferne (ingen begrensninger på størrelsen på kursreguleringsfondet, mens det er begrensning på størrelsen på tilleggsavsetningene, tilleggsavsetninger kan ikke dekke negativ avkastning, mens det ikke er tilsvarende restriksjoner på kursreguleringsfondet)
- at det er ulike regler for bufferelementene i forhold til hva som følger med ved flytting samt ved utstedelse av fripolisser.

Innføring av Solvens II forsterker fokuset på markedsverdier. Mye taler derfor for at kursreguleringsfondet avvikles slik at urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler inngår i den avkastningen som tildeles kunden endelig eller betinget. Dette kan også betraktes som at kursreguleringsfondet og tilleggsavsetninger slås sammen til et nytt kundefordelt bufferfond. Dette

vil innebære en vesentlig forenkling av regelverket, gi lavere kostnader og gjøre produktet mer forståelig for kunden.

Frem til 1988 hadde norske livselskaper et ufordelt bonusfond som inkluderte all avkastning utover garantert minsteavkastning. Ved endringen i 1988 gikk man over til et system med stor vekt på kundetildeling, men likevel med visse ufordelte buffere (kursreguleringsfondet og andre merverdier i investeringsporteføljen, og frem til 2008 også tilleggsavsetninger). Ved innføring av et nytt kundefordelt bufferfond som skissert her fullføres kundefordelingen, slik at det ikke lenger er tildeling til ufordelte bufferfond som står i en mellomstilling mellom kundefordelte midler og selskapets midler. Det vil være en vesentlig forenkling at buffere konsekvent bygges opp som kundefordelte fond. Den gjenværende bufferen for selskapet vil da være egenkapitalen.

Egenskaper ved et mer fleksibelt og kundefordelt bufferfond

Ved at kursreguleringsfondet inngår i et nytt kundefordelt bufferfond vil selskapene miste en "fellesbuffer" som kan holdes tilbake når kunden flytter. En slik endring bør derfor kombineres med en utvidet adgang og **plikt** til å avsette til et kundefordelt bufferfond og et utvidet anvendelsesområde for dette bufferfondet sammenliknet med dagens tilleggsavsetninger.

En kan tenke seg en løsning der det settes et tak for hvor stor andel av overskuddet som kan gis med endelig virkning (som er lavere enn dagens gjennomsnitt) eller en løsning der alt overskuddet gjøres betinget. Tildeling av en andel av overskuddet med endelig virkning (i form av oppskrivning av ytelsen eller til premiefond) har imidlertid en verdi for kunden og et svært stort bufferfond kunne fremstå som risikabelt i den forstand at store deler av den forventede utbetalingen vil være usikker inntil midlene i bufferfondet tildeles med endelig virkning. Det er likevel et spørsmål om kunden på sikt er mer tjent med at det foretas en slik tildeling først når bufferfondet overstiger en viss størrelse fordi bufferfondet bidrar til at selskapet kan agere mer langsiktig. En hensiktsmessig løsning kan være at alt overskuddet gis betinget, men slik at selskapet skal tildele kunden bonus med endelig virkning (oppskrivning av ytelsene, evt. til premiefond for premiebetalende kontrakter) når bufferfondet overstiger en viss andel av premiereserven, for eksempel 15 prosent.

Alternativt kan det tenkes en løsning med større fleksibilitet i forhold til bufferoppbygging så lenge bufferfondet ligger innenfor visse grenser i forhold til premiereserven. Dette kan gjennomføres ved at alt overskudd gis betinget inntil bufferfondet overstiger en viss andel av premiereserven (f.eks. 10 prosent), kombinert med at alt overskuddet gis med endelig virkning når bufferfondet har nådd en høyere andel av premiereserven (f.eks. 15 prosent). I det mellomliggende området (f.eks. mellom 10 og 15 prosent av premiereserven) vil selskapet da kunne stå fritt til å velge hvor stor andel av overskuddet som skal avsettes til bufferfondet, bl.a. avhengig av risikoprofilen i porteføljen.

En ordning med kundefordelt bufferfond som skissert over vil innebære at det ikke kan settes grenser med hensyn til mulighet for individuell oppbygging av bufferfondet (dagens ordning som kun tillater dette når tilleggsavsetningene ikke overstiger 2 prosent av premiereserven bortfaller). Når en ny kunde uten buffer kommer til vil selskapet bygge opp denne kundens buffere fra avkastningsoverskuddet de første årene, mens de gamle kundene som har nådd den øvre grensen vil få tildelt overskuddet med endelig virkning.

Alle løsninger som er omtalt over reiser spørsmål om det bør gis særregler (unntaksregler) for to grupper. Den første er pensjonister i foretakspensjonsordninger. Denne gruppen har rett til regulering av løpende pensjoner relatert til det overskudd som deres premiereserve genererer. Den andre gruppen er rettighetshavere med fripoliser som er under utbetaling. Finanstilsynet kan ikke se at særregler for disse gruppene for å beskytte deres rett til å få regulert ytelsene reiser vesentlige motforestillinger mot å innføre plikt til å foreta overskuddsavsetninger innenfor gitte rammer.

Dagens tilleggsavsetninger kan ikke dekke negativ avkastning. Finansdepartementet viser i brev av 2. juli 2010 til at prinsippene for risikodeling mellom kunde og selskap ville ha blitt endret på en

grunnleggende måte dersom tilleggsavsetninger (som er kundens midler) skulle kunne benyttes til å dekke opp for negativ avkastning. Det vises samtidig til at også forutsetningen for at tilleggsavsetninger skal kunne avsettes skattefritt, ville bortfalle dersom tilleggsavsetningene kunne benyttes til å dekke tap (og dermed overta den ansvarlige kapitalens rolle). Det nye foreslåtte bufferfondet omfatter elementer som i dag går til kursreguleringsfondet som etter gjeldende regelverk ikke har noen beskrankninger i forhold til å dekke negativ avkastning (fordi fondet ved reversering av de urealiserte gevinstene kan dekke negativ avkastning innenfor et regnskapsår, og fordi realisering av urealiserte gevinster generelt kan benyttes til å oppnå den garanterte bokførte avkastningen). I så måte synes det vanskelig å se at det går et grunnleggende skille ved 0 pst. avkastning. Det vil ikke være hensiktsmessig å sette en slik beskrankning på det nye bufferfondet, fordi det ytterligere vil innsnevre handlingsrommet for langsiktig forvaltning. Over tid er det dessuten grunn til å anta at kundene vil få bedre avkastning dersom tilleggsavsetninger også kan dekke negativ avkastning.

Overskuddstildeling

Etter dagens regler skal selskapene for fripoliser avsette til tilleggsavsetninger før overskuddsdeling mellom kunde og eier (80/20). Det samme gjelder for individuelle produkter tegnet før 2008, men da med en annen fordeling (65/35). Dersom selskapene forutsettes å bygge buffere opp til et visst nivå før endelig tildeling kan gis, bør regelverket på dette punktet endres slik at selskapet mottar noe av overskuddet i oppbyggingsperioden. En kan tenke seg en løsning der f.eks. halvparten av overskudd holdes utenfor overskuddsdelingen (føres direkte til bufferfondet) før resterende overskudd deles mellom kunde og eier. Kundens andel går da til bufferfondet.

Et annet, og muligens enklere, alternativ vil være å dele avkastningsoverskuddet før avsetning til bufferfond. Det betyr i praksis at selskapenes overskuddsgrunnlag øker. For å unngå at selskapene får en vesentlig høyere egenkapitalbetjening enn tidligere, bør det vurderes om overskuddsdelingsbrøken skal endres eller om det skal angis tak (i form av prosent egenkapitalavkastning) for hvor mye som kan tildeles egenkapitalen hvert år. En hensiktsmessig løsning kan være å foreta overskuddsdelingen før overføring til kundebufferne, men da under forutsetning av at overskuddsdelingsbrøken endres til 90/10 for fripoliser (dette er også en vanlig overskuddsdelingsbrøk i andre land). Dersom forslaget om pliktig avsetning til bufferfond gjennomføres også for gamle individuelle produkter bør overskuddsdelingsbrøken endres også for disse.

Flytting

Plikten til å tildele overskudd til et utvidet kundefordelt bufferfond vil være et sentralt element dersom man ønsker å opprettholde en **reell flytterett**. Den svake lønnsomheten og kapitalkravene knyttet til fripoliser under Solvens II kan føre til at ingen selskaper ønsker å overta fripoliser uten at det følger med en vesentlig kundebuffer. Tilsvarende kan tenkes for premiebetalende kollektive avtaler med stor andel forpliktelser med 4 prosent rentegaranti. Til en viss grad vil slike forhold kunne gjøre seg gjeldende allerede i dag, men problemstillingen blir vesentlig forsterket ved overgang til markedsverdivurdering av forpliktelsene (inkl. verdsettelse av rentegarantien) og beregning av kapitalkrav etter Solvens II.

I dag er en stor andel av kundebufferen ufordelt (kursreguleringsfondet og merverdier i "holde til forfall"-porteføljen), mens det nye bufferfondet foreslås å være kundefordelt. For å kompensere for at selskapet mister en solidarisk buffer, er det et spørsmål om det bør gis adgang til å holde en andel av bufferfondet tilbake ved flytting tilsvarende som reglene for dagens kursreguleringsfond. Det må da eventuelt vurderes om en slik tilbakeholdt del av bufferfondet skal videreføres som et generelt bufferfond eller tilfalle egenkapitalen direkte. I dag kan selskapet holde tilbake kursreguleringsfond inntil 2 prosent av premiereserven for premiebetalende kontrakter. For premiebetalende kontrakter skal det imidlertid være en sammenheng mellom pris på rentegaranti og den risikoen

selskapskapitalen utsettes for, slik at selskapet kan kompensere for den økte risikoen ved å ta høyere pris på rentegarantien.

En adgang til å holde tilbake midler ved flytting vil svekke prinsippet om at bufferfondene skal være kundefordelt, og vil virke negativt med hensyn til å sikre kundene en fortsatt flytterett. Det anses derfor ikke som hensiktsmessig at deler av bufferen kan holdes tilbake ved flytting.

Sammenslåing av kursreguleringsfond og tilleggsavsetninger vil gjøre produktet vesentlig mer transparent for kunden enn tidligere, man unngår at bufferfondene påvirker kundens beslutning om å flytte eller bli værende og man får en mer rimelig fordeling av avkastningen i forhold til den enkeltes kontrakts bidrag. Samtidig vil en utvidet adgang/plikt til å bygge buffere kunne styrke selskapenes muligheter til å sikre god avkastning gjennom langsiktig forvaltning.

Konsekvenser for solvensberegninger under Solvens II

Innføring av mer fleksible bufferfond vil påvirke premiebetalende kontrakter og fripoliser ulikt. Formålet med å endre reglene for anvendelse og oppbygging av bufferfond er å redusere den årlige svingningsrisikoen slik at selskapene kan operere mer langsiktig. Ved å redusere svingningsrisikoen reduseres selskapenes implisitte forpliktelser som følge av avkastningsgarantien. For premiebetalende kontrakter skal denne reduksjonen i praksis motsvares av en tilsvarende reduksjon i prisen på rentegarantien. Hvorvidt man priser rentegarantien "riktig", vil være avgjørende for effektene på solvenskapitalkravet for de premiebetalende kontraktene. For fripoliser og individualporteføljen vil effekten være lavere forpliktelser for selskapet som følge av at kunden bidrar med mer bufferkapital.

På noe lengre sikt vil muligheten for et mer fleksibelt og større bufferfond (og plikten til å bygge opp et slikt fond til en minimumsverdi) gi en vesentlig bedring av solvensposisjonen under Solvens II gitt at selskapene oppnår positive resultater som gir grunnlag for oppbygging av fond, noe som i stor grad vil være avhengig av rentenivået.

Rentetilpasninger og eventuell videreføring av obligasjoner til amortisert kost

Det er et spørsmål om kravet til markedsverdivurderinger også bør utvides til å omfatte obligasjoner som vurderes til amortisert kost. Muligheten til å føre obligasjoner til amortisert kost reduserer selskapenes risiko knyttet til den årlige avkastningsgarantien. Samtidig gir det visse utfordringer i forhold til kundens mulighet for flyttearbitrasje. For kunden vil det være fordelaktig å flytte til et selskap med relativt store (ikke inntektsførte) merverdier i obligasjonsporteføljen, og tilsvarende flytte fra et selskap med relativt store mindreverdier. For å unngå slik flyttearbitrasje, kan en løsning være å innføre regler om at avkastningen som tildeles kunden skal bygge på markedsverdivurderinger for alle eiendeler. En slik endring vil imidlertid kunne gi økt volatilitet i den årlige avkastningen og dermed økt risiko for selskapene gitt prinsippet om årlig tilførsel av garantert rente.

Det har tidligere vært noe usikkerhet knyttet til om nye internasjonale regnskapsstandarder vil tillate bruk av amortisert kost, men nylig vedtatte IFRS 9 synes å åpne for dette på visse vilkår. Nasjonale myndigheter står imidlertid fritt til å stille krav om andre verdivurderingsprinsipper i selskapsregnskapet, evt. bare i overskuddstildelingen. Solvens II krever bruk av markedsverdier på alle eiendeler, men bruk av amortisert kost på obligasjonene vil ha en utjevne effekt på den fremtidige overskuddstildelingen.

Det er i kapittel 3 redegjort for at i et høyrentescenario vil lange obligasjoner bidra til svingninger på eiendelssiden ved renteendringer, mens passivasiden er relativt stabil i et høyrentescenario. Ved en renteøkning vil markedsverdien på obligasjonene falle. Neddiskontert verdi av fremtidige garanterte ytelser vil også falle, men normalt vil dette oppveies av forventet økt overskuddstildeling til kundene (fordi forventet fremtidig avkastning er bestemt av renten). For obligasjoner som føres

til amortisert kost (i regnskapet eller bare i overskuddstildelingen) vil forventet fremtidig nominell overskuddstildeling ikke påvirkes av renteendringer, og den neddiskonterte verdien av forpliktelsene vil dermed variere kun som følge av endringer i diskonteringsrenten. Dermed vil verdien av forpliktelsene svinge i takt med verdien av eiendelene ved renteendringer. I et lavrenteregime vil lange obligasjoner gi svingninger både for eiendelene og for forpliktelsene, siden det nå ikke vil være noen overskuddstildeling. Obligasjoner som vurderes til amortisert kost vil altså kunne gi samme rentefølsomhet for eiendeler og forpliktelser både i et høyrentescenario og i et lavrentescenario, dersom det eksisterer obligasjoner som er like langsiktige som forpliktelsene. (I kapittel 3 er det vist at dersom det kun benyttes markedsverdier oppnås best durasjonstilpasning ved å holde korte obligasjoner i et høyrentescenario og lange obligasjoner i et lavrentescenario.)

Dersom det åpnes for amortisert kost i regnskapet kombinert med reglene i IFRS4 fase 2 om verdsettelse av forsikringskontrakter, vil tilpasningen bli annerledes enn beskrevet ovenfor. Endringene i verdien av forpliktelsene vil være lik, men det vil nå være ugunstig for selskapet å holde obligasjoner til amortisert kost, fordi verdien av eiendelene da ikke vil svinge i takt med verdien av forpliktelsene ved renteendringer. Klassifisering av obligasjoner til amortisert kost vil ikke være hensiktsmessig for å redusere risikoen for selskapets bokførte egenkapital ved renteendringer. Selskapet vil dermed måtte foreta en avveining med hensyn til eventuell klassifisering av obligasjoner til amortisert kost avhengig av om det er viktigst å redusere kapitalbehovet under Solvens II eller risikoen for den bokførte egenkapitalen.

Innenfor et regime med årlig tildeling av avkastning vil muligheten til å føre visse obligasjoner til amortisert kost kunne være et viktig virkemiddel for selskapene. På den annen side vil tilsvarende utjevning av den årlige overskuddstildelingen kunne oppnås ved at svingninger i markedsverdien på disse obligasjonene absorberes av endringer i bufferfondet. Det kan innvendes at bufferfondet da unødvendig anvendes på obligasjoner hvor man kunne kvittet seg med svingningsrisikoen ved å verdivurdere de til amortisert kost, og at det da blir mindre igjen av bufferfondet til å dekke andre risikofylte investeringer. På den annen side vil risikoen (og kapitalbehovet) for selskapet knyttet til at kunder flytter fra selskapet være signifikant i en situasjon der obligasjonenes markedsverdi (og fremtidig bokført avkastning) er lavere enn i andre selskaper.

For selskapene vil risikoen i forhold til solvensberegningen minimeres, alt annet like, dersom de plasserer store deler av porteføljen i langsiktige obligasjoner hvor avkastningen beregnes etter amortisert kost. Det er imidlertid spørsmål om det er i kundens interesse at midlene plasseres slik, og om regelverket bør stimulere til slike investeringer. Det kan anføres at hensikten med større og mer fleksible bufferfond først og fremst bør være at selskapene skal kunne investere i instrumenter med høyere langsiktig forventet avkastning enn risikofri renteavkastning.

Vurdering og tilråding

Finanstilsynet vil sterkt anbefale en endring av regelverket for oppbygging og anvendelse av bufferfond, både av hensyn til modernisering og forenkling av regelverket, spesielt sett fra kundens ståsted, og av hensyn til å bedre vilkårene for en mer langsiktig forvaltning.

Sammenslåing av kursreguleringsfond og tilleggsavsetninger vil gjøre produktet vesentlig mer transparent for kunden enn tidligere, man unngår at bufferfondene påvirker kundens beslutning om å flytte eller bli værende og man får en mer rimelig fordeling av avkastningen i forhold til den enkeltes kontrakts bidrag. Samtidig vil en utvidet adgang/plikt til å bygge buffere kunne styrke selskapenes muligheter til langsiktig forvaltning. Dette vil også bidra til å sikre en fortsatt reell flytterett for produkter med stort kapitalbehov under Solvens II (fripoliser, individualporteføljen og kontrakter med rentegaranti opp mot 4 prosent).

For å sikre et velfungerende flyttemarked bør kundens bufferfond følge med i sin helhet ved flytting av kontrakten.

Plikten til å bygge opp bufferfond bør gjelde inntil bufferfondet har nådd en viss andel av premiereserven og slik at kunden får godskrevet overskudd med endelig virkning fra bufferfondet når dette overstiger en viss grense. Finanstilsynet er kjent med at dette er en løsning som blant annet praktiseres i Sverige.

Finanstilsynet vil foreslå en løsning der det tillates at midler overføres til kunden med endelig virkning (til premiefond eller oppskrivning av ytelsen) når bufferfondet overstiger 10 prosent kombinert med en plikt til å overføre midler med endelig virkning når bufferfondet overstiger 15 prosent. Ettersom kundene kan ha noe ulike preferanser, synes et alternativ med nedre grense og en øvre grense å være bedre enn en generell øvre grense på 15 prosent.

Dersom selskapene forutsettes å bygge buffere opp til et visst nivå før endelig tildeling kan gis, bør regelverket på dette punktet endres slik at selskapet mottar noe av overskuddet i oppbyggingsperioden. Det synes da å være mest hensiktsmessig å dele avkastningsoverskuddet før avsetning til bufferfond. Det betyr i praksis at selskapenes overskuddsgrunnlag øker, og forutsetter derfor en endring i fordelingsnøkkelen for at det skal gi en nøytral løsning for selskapet. Etter Finanstilsynets vurdering vil en overskuddsdelingsnøkkel for fripoliser på 90/10 før tildeling av betinget overskudd gi om lag samme fordeling som dagens overskuddsdelingsnøkkel på 80/20 etter avsetninger til tilleggsavsetninger (selvsagt avhengig av forutsetninger om avkastning samt forutsetning om avsetning til tilleggsavsetninger i dagens regime).

Det er fripolisebestanden som reiser de største soliditetsmessige utfordringene ved innføringen av Solvens II. En har nå ikke foreslått konkrete endringer for porteføljen av gamle individuelle produkter. Det kan være naturlig at Finansdepartementet vurderer dette nærmere i en høringsrunde.

Muligheten til å føre obligasjoner til amortisert kost på visse vilkår vil (inntil videre) videreføres under IFRS (selv om det kan tenkes at muligheten vil innskrenkes eller forsvinne ved senere endringer av standarden). Dersom tilsvarende mulighet opprettholdes i forbindelse med det norske selskapsregnskapet og avkastningsberegningen vil behovet for samlet bufferfond reduseres. På den annen side tilsier hensynet til klare forenklingsgevinster (både for selskap og kunde), insentivene til plassering i andre eiendeler med høyere forventet langsiktig avkastning enn langsiktige rentepapirer og hensynet til et velfungerende flyttemarked at alle eiendeler bør vurderes til markedsverdi.

Selv om det er argumenter for begge løsninger vil Finanstilsynet etter en samlet vurdering primært foreslå at muligheten til å føre obligasjoner til amortisert kost ikke videreføres. Det er da lagt spesiell vekt på hensynet til et varig, enkelt og forståelig system for kunden som gir insentiv til en langsiktig forvaltning med høyere forventet avkastning enn langsiktige rentepapirer.

5.3 Overgang til sluttgaranti – tillate bruk av forventet fremtidig overskudd (bonus)

Som nevnt foran vil bufferfond generelt motvirke prinsippet om at årets resultat fordeles og tildeles kundene med endelig virkning. Oppbygging og bruk av bufferfond gjør at det ikke er en direkte sammenheng mellom årets faktiske (verdijusterte) avkastning og den avkastning som tildeles kundene med endelig virkning.

Med en utvidelse av muligheten til oppbygging og anvendelse av bufferfond som skissert over, vil selskapene i større grad kunne tåle verdisvingninger i porteføljen fra et år til et annet og således få noe sterkere insentiver til langsiktig forvaltning. I de tilfellene der bufferfondet er lavt (enten fordi man ikke har bygget opp tilstrekkelig bufferfond på kontrakten ennå eller fordi verdifall har redusert bufferfondet), vil selskapene likevel ha insentiver til å agere kortsiktig for å unngå at egenkapitalen belastes.

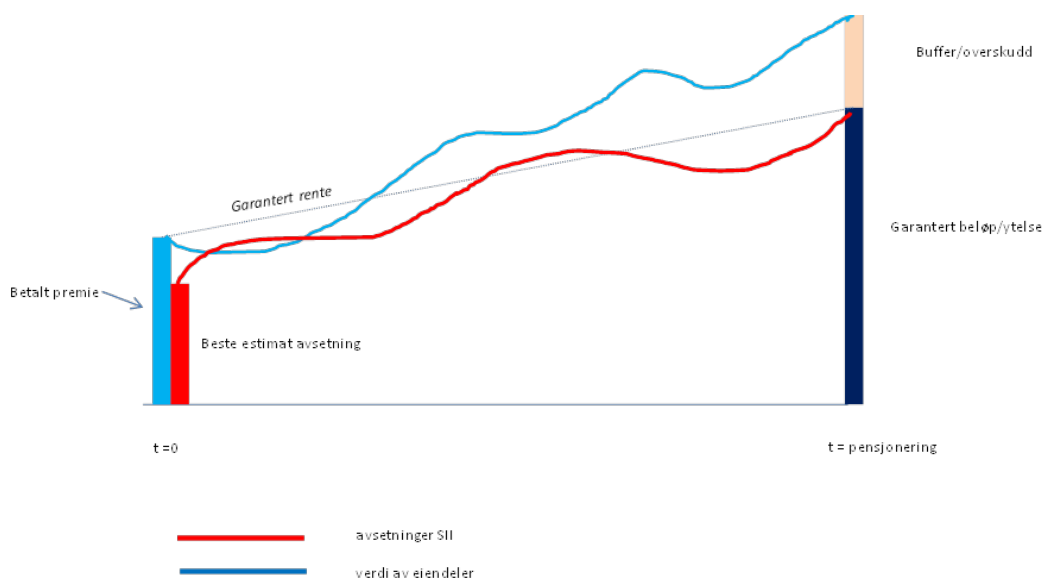
I en situasjon med lavt bufferfond vil svak avkastning føre til at selskapet må bidra med egne midler for å oppfylle rentegarantien. Etter dagens regelverk vil slike tilførsler fra selskapets egenkapital

ikke kunne reverseres dersom det i senere år oppnås avkastning som langt overstiger den garanterte renten. (Det eneste unntaket gjelder for ytelsesbaserte pensjonsordninger med flerårig avkastningsgaranti som følger særreglene i kapittel 6 i livforskriften.) Det er antydning at en løsning hvor det gis adgang til å reversere slike tildelinger vil kunne gi selskapene sterkere incentiver til langsiktig forvaltning. I en slik løsning vil kunden til enhver tid kun være garantert en sluttverdi i samsvar med den garanterte renten. Denne løsningen kan betegnes som sluttgaranti, lån fra egenkapitalen, latent egenkapitaltilskudd eller reversible kundetildelinger. For enkelhets skyld benyttes begrepet sluttgaranti i den videre fremstillingen.

Hva innebærer en sluttgaranti?

Bufferfondet som omtalt i kapittel 5.2 består av allerede opparbeidet overskudd (tildelt kunden betinget). Dersom premiene er beregnet med marginer i forhold til beste estimat, vil det normalt ligge en buffer i premieberegningen som vil materialisere seg gjennom fremtidige overskudd. I en ordning med sluttgaranti åpnes det for at selskapene implisitt kan dekke underskudd ett år gjennom forventet fremtidig overskudd. Kunden er garantert en minimumsavkastning over avtaleperioden som tilsvarer grunnlagsrenten. Det betyr at i et enkelt år kan avkastningen være lavere enn garantert rente, men dette forutsettes da å motsvares av fremtidige overskudd som sikrer at den garanterte avkastningen kan nås over avtaleperioden. Figur 4 illustrerer forløpet for en kontrakt. Forskjellen mellom blå og rød søyle i starten av perioden illustrerer de implisitte marginene i kontrakten.

Figur 4: Illustrasjon av mulig forløp under sluttgaranti

En ordning med sluttgaranti innebærer at forsikringskapitalen i avtaleperioden tillates å falle under premiereserven beregnet med garantert rente (stiplet linje i figuren), men at selskapet må oppfylle garantien på utbetalingstidspunktet. Selskapet må uansett være fullt fondert i hele avtaleperioden gjennom kravene til forsikringstekniske avsetninger og solvenskapital. Med en sluttgaranti vil selskapene ha mindre incentiv til å agere kortsiktig for å beskytte egenkapitalen fordi eventuelt avkastningsunderskudd i enkeltår ikke belastes egenkapitalen med endelig virkning. Det betyr at selskapene i sin forvaltning kan akseptere noe mer svingningsrisiko og dermed sitte med eiendeler med høyere forventet avkastning på sikt.

Det er flere måter å innføre et sluttgarantisystem på i praksis. En mulighet er å definere et eksplisitt fond som reflekterer det forventede fremtidige overskuddet. Dette kan da være et bufferfond som kan synliggjøres for kunden, og som vil fluktuere i verdi ved endringer i rente og biometriske forhold. Alternativt kan det tenkes at det ikke defineres et eksplisitt fond, men bare en generell adgang til i enkeltår å operere med negative buffere på enkelte kunders konto, så lenge selskapet samlet er fullt fondert og oppfyller solvenskravene. Et tredje alternativ er å låne fra egenkapitalen til å dekke opp manglende premiereserve det enkelte år (en reversibel tildeling til kundens konto). Den økonomiske realiteten i ordningene vil i praksis være den samme.

Sluttgaranti i Danmark og Sverige

Danmark innførte et eksplisitt fond for fremtidig bonuspotensiale ved overgang til markedsverdier i regnskapet i 2002. Tidligere var det bare opparbeidet overskudd som skulle benyttes til å dekke tap. Fra 2002 kan forventet fremtidig overskudd anvendes til å dekke tap på aktivaene (evt. forsikringsrisiko) som ikke kan dekkes av opparbeidet overskudd. I de tilfellene det trekkes på fondet for å dekke tap, skal senere overskudd anvendes til å bygge opp igjen fondet.

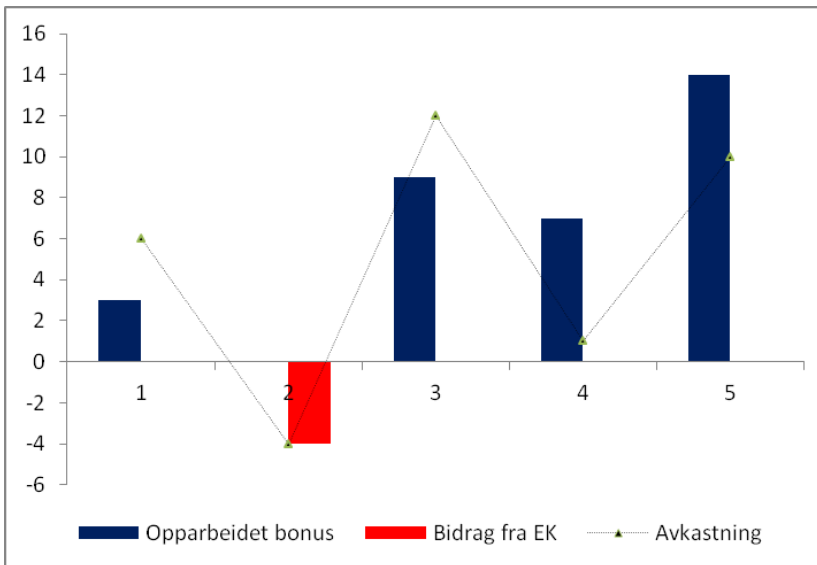
Innretningen på svenske produkter med sluttgaranti avviker noe fra tilnærmingen som ble valgt i Danmark på begynnelsen av 2000-tallet. Markedsverdier er bare innført i regnskap og i solvensberegning, men ikke på den enkelte kundes konto. På kundens konto beregnes premiereserven med utgangspunkt i premieberegningssgrunnlaget (som inneholder marginer), slik at forventet fremtidig overskudd er en skjult buffer. I de tilfeller opparbeidet bonus ikke er tilstrekkelig til å dekke tap, vil man på kundens konto se en negativ buffer (negativ "Villkorad Återbæring"). Det er ingen lovbestemte grenser på størrelsen på den negative bufferen, men selskapene må ha kapital til å møte sine forpliktelser som følger av sluttgarantien. I regnskapet og solvensberegningen kan verdien av forsikringsforpliktelsene aldri falle under verdien av garanterte ytelser beregnet med markedsrente.

Både i Sverige og Danmark er flytteregele i stor grad avtalebestemt. Kunden vil i avtaleperioden normalt ikke ha krav på å få med seg mer enn forsikringskapitalen, selv om denne er lavere enn en premiereserve beregnet med garantert rente, jf. senere omtale av dette.

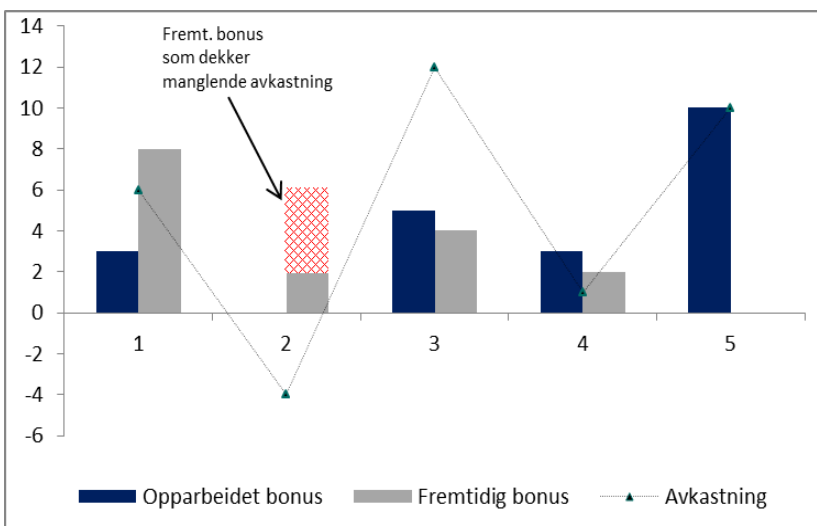
Illustrasjon av sluttgaranti

I figurene nedenfor er det satt opp to enkle illustrasjoner for bufferutvikling med henholdsvis en ordning med bufferfond og en ordning med sluttgaranti der forventet fremtidig overskudd er en synlig buffer (tilsvarende som i Danmark). I begge tilfeller gjelder følgende forutsetninger: (risikofri) markedsrente 5 prosent i hele perioden, rentegaranti 3 prosent, kontraktens varighet 5 år, årlig avkastning 6, -4, 12, 1 og 10 prosent. For enkelthets skyld ses det bort fra biometriske risikoer. Det er også forutsatt ingen opparbeidet bonus ved inngangen til perioden. Her reflekterer bufferfond under sluttgaranti det forventede fremtidige avkastningsoverskuddet, dvs. den økonomiske bufferen sett fra selskapets side uavhengig av om det defineres som et eksplisitt fond.

Figur 5: Årlig garanti med bufferfond

Figur 6: Sluttgaranti

I eksempelet med bufferfond vil det settes av 3 prosent av forpliktelsene i bufferfond etter første år. I år 2 er avkastningen minus 4 prosent, og etter at bufferfondet er oppbrukt må det tilføres 4 prosent fra selskapets egenkapital for å dekke rentegarantien på 3 prosent. I år 3 settes det av hele 9 prosent i bufferfondet, noe som er tilstrekkelig til å dekke den svake avkastningen i år 4.

I eksempelet med sluttgaranti er tilgjengelig buffer 11 prosent ved utgangen av første år. Dette består av fire år med forventet 2 prosent meravkastning utover garantert rente, samt 3 prosent som er bygget opp av avkastningsoverskuddet første år. I år 2 benyttes de 3 prosent som er bygget opp i fond første år, i tillegg motregnes 4 prosent mot forventet fremtidig overskudd. Den samlede bufferen er da 2 prosent ved utgangen av året, og består av gjenværende tre år med forventet avkastningsoverskudd fratrukket de 4 prosent som allerede er brukt av fremtidig overskudd. I år 3 tilbakeføres de 4 prosent til selskapet, mens resterende meravkastning på 5 prosent utover rentegarantien avsettes til bufferfond. Samlet bufferfond er dermed 9 prosent ved utgangen av året når gjenværende to år med 2 prosent forventet avkastningsoverskudd medregnes. I år 4 reduseres bufferen med til sammen 4 prosent, hvorav 2 skyldes bruk av opparbeidet bufferfond for å dekke årets svake avkastning og 2 skyldes det nå kun er ett år igjen med forventet avkastningsoverskudd.

Ved utgangen av siste år er samlet bufferfond 10 prosent etter at årets meravkastning på 7 prosent er lagt til og alt fremtidig overskudd nå er borte.

Eksemplene illustrerer at selskapet i situasjonen med bufferfond uten sluttgaranti må dekke 4 prosent av mindreamkastningen i år 2 med egenkapital. Siden selskapet ikke får disse midlene tilbake er kundens bufferfond tilsvarende høyere ved kontraktens avslutning. I eksempelet med sluttgaranti motregnes avkastningsunderskudd i år 2 som ikke er dekket av opparbeidet bufferfond med kundens forventede fremtidige overskudd. Kundens bufferfond i etterfølgende år reduseres tilsvarende.

Det må understrekes at en sentral premiss i eksempelet er at selskapet ikke tilpasser risikoprofilen til hvilke kundebuffer som er tilgjengelige. Erfaringsmessig vil selskapene i en situasjon med lavt bufferfond tilpasse seg med lavere risiko slik at sannsynligheten for bruk av egenkapitalen reduseres sterkt.

I eksempelet med bufferfond fører forutsetningen om null i inngående bufferfond til at det er en relativt lav buffer ved inngangen til år 2, noe som fører til at selskapet må bidra fra egenkapitalen. Dette tilsvarer dagens situasjon, hvor bufferfondene er relativt beskjedne (og som i praksis fører til lav risiko i kapitalforvaltningen). Dersom inngående bufferfond var f.eks. 10 prosent av premiereserven og kunne dekke negativ avkastning, jf. forslaget i kapittel 5.2, ville fondet vært mer enn stort nok til å dekke det svake resultatet i år 2. Selskapet ville da ikke vært nødt til å operere med lav risiko i kapitalforvaltningen.

Til eksempelet med sluttgaranti bør det bemerkes at bufferen i form av forventet avkastningsoverskudd her er forutsigbar fordi rentenivået forutsettes å være konstant. I virkeligheten vil renteendringer skape fluktuasjoner i bufferen, og dermed høyere risiko for selskapet enn det som fremgår av eksempelet.

Dersom selskapenes risikobærende evne ikke tillater betydelige svingninger i avkastning på kort sikt vil de tilpasse seg med lavest mulig risiko i porteføljen. Det er grunn til å tro at dette vil gi relativt lav forventet avkastning på lang sikt, og relativt lav forventet samlet overskuddstildeling til kunden. Alt annet like vil risikoen for selskapet være lavere ved en ordning med sluttverdiggaranti enn ved en ordning med kun bufferoppbygging, spesielt i en situasjon der bufferfondene i utgangspunktet er lave og man får tilgang på en ny buffer i form av fremtidig avkastningsoverskudd. Dette er imidlertid betinget av at markedsrenten ligger vesentlig høyere enn den garanterte renten, slik at det er lav risiko for at en rentenedgang vil eliminere bufferen (ved at forventet fremtidig avkastningsoverskudd forsvinner). Gitt et scenario med relativt høye renter vil selskapet kunne ta høyere risiko under et system med sluttgaranti. Dersom det bygges opp betydelige bufferfond i en ordning uten sluttgaranti vil det imidlertid også være mulig å ta en ønsket risikoprofil i porteføljen med tanke på langsiktig forvaltning.

Konsekvenser for solvensberegninger under Solvens II

Reglene for beregning av forsikringstekniske avsetninger under Solvens II innebærer at selskapet må være fullt fondert til enhver tid, basert på at forpliktelsene neddiskonteres med den aktuelle markedsrenten (risikofri rente). Forventet fremtidig avkastning er altså bestemt av markedsrenten. Det vil ikke være mulig å være underfondert i en periode basert på forventninger (eller forhåpninger) om at gjennomsnittlig fremtidig avkastning vil overstige den aktuelle markedsrenten. Konsekvensene av tap utover det som dekkes av eventuelle eksisterende bufferfond reflekteres umiddelbart i solvensberegningene.

Under en sluttgarantiordning vil avsetninger for kundens fremtidige overskuddstildeling (fremtidig bonus) reduseres med et beløp som tilsvarer tapet som under gjeldende regelverk måtte dekkes av selskapets egenkapital (med endelig virkning). Det innebærer at samlede avsetninger reduseres i takt med tapet på eiendelene, og selskapets kapital påvirkes ikke. Derimot påvirkes det beregnede

kapitalkravet i etterkant av et tap, siden den tilgjengelige bufferen knyttet til fremtidig bonus reduseres.

Økt fleksibilitet og anvendelsesområde for bufferfond på den ene siden, og overgang til sluttgaranti (innføring av reversible kundetildelinger) på den andre siden vil begge motvirke prinsippet om årlig overskuddstildeling. Under et høyrenteregime vil en forskjell være at endring av reglene for fremtidig overskuddstildeling ved innføring av sluttgaranti vil kunne ha en umiddelbar og vesentlig effekt på selskapets risikosituasjon og solvensposisjon under Solvens II, mens økt adgang til oppbygging av bufferfond ikke vil ha en sterk umiddelbar effekt. Etter hvert som bufferfondet gradvis bygges opp vil soliditeten på sikt styrkes vesentlig.

En annen viktig forskjell er at bufferen knyttet til forventet fremtidig overskuddstildeling vil være kritisk avhengig av forventet avkastning som igjen er bestemt av rentenivået. I en situasjon der markedsrenten reduseres til et nivå som ikke overstiger den garanterte renten vil altså hele bufferen knyttet til forventet fremtidig avkastningsoverskudd forsvinne. Et bufferfond bygget opp fra tidligere avkastningsoverskudd vil i så måte være vesentlig mer robust.

Under de gjeldende økonomiske omstendigheter med relativt lavt nivå på lange renter vil en sluttgaranti i utgangspunktet ikke ha en betydelig umiddelbar effekt på selskapets soliditet, selv om markedsrenten overstiger den garanterte renten. I beregningen av kapitalkravet forutsettes det nedgang i lange renter, og dersom renten etter denne nedgangen ikke overstiger den garanterte renten vil forventet fremtidig overskudd likevel ikke være en tilgjengelig buffer. En sluttgarantiordning vil altså i utgangspunktet ikke løse de soliditetsmessige utfordringene knyttet til dagens relativt lave rentenivå. Det samme kan sies om bufferfond bygget opp fra tidligere avkastningsoverskudd. Under det gjeldende rentenivået vil det kunne ta relativt lang tid før fondet bygges opp, men nå det først er bygget opp vil det altså være mer robust i forhold til fremtidige renteendringer.

Rentetilpasning

I de tilfellene der renten er nær grunnlagsrenten vil selskapene etter Solvens II også kunne stå overfor krevende durasjonstilpasninger fordi det i et regime der rentegarantien skal oppfylles årlig, kan være risikabelt å sitte med lang durasjon i obligasjonsporteføljen når renten stiger, jf. tidligere omtale. Under en sluttgarantiordning vil rentenedgang i stor grad kunne redusere selskapets soliditet, fordi bufferen knyttet til forventet fremtidig overskuddstildeling da reduseres. Denne risikoen kan begrenses ved å investere i langsiktige obligasjoner som gir tilsvarende gevinst ved rentenedgang. En optimal tilpasning fra selskapenes side blir dermed å til enhver tid plassere midlene i lange obligasjoner som vurderes til markedsverdi, både i et høyrentescenario og et lavrentescenario. I motsetning til under en ordning med kun bufferfond vil selskapene ikke ha interesse av å benytte obligasjoner som vurderes til amortisert kost.

Manglende tilbud av tilstrekkelig lange obligasjoner i norske kroner vil også her begrense muligheten til maksimal risikoreduksjon sett fra selskapenes side. Sett fra kundenes side vil det kunne stilles spørsmål ved om de er tjent med at regelverket gir insentiver til at selskapene plasserer hoveddelen av midlene i lange obligasjoner. Dette er tilsvarende problemstilling som ved spørsmålet om videreføring av obligasjoner ført til amortisert kost under en ordning med bufferfond.

Flytting

Etter gjeldende regelverk, skal kundens premiereserve på ethvert tidspunkt være slik at den etter premieberegningssgrunnlaget er tilstrekkelig til å dekke ytelsen som er opptjent. Det tilsvarer den stiplede linjen i figur 4. Ved flytting får kunden med seg premiereserven tillagt eventuell opparbeidet bonus, jf. tidligere omtale av reglene for tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond.

Fordi dagens flyttere regler forutsetter en årlig garantert tilførsel til kunden, er de ikke forenlig med en ordning med sluttgaranti. Dersom kunden på ethvert tidspunkt kan kreve å få verdier tilsvarende en premiereserve med årlig rentegaranti (den stiplede linjen), vil sluttgarantien undergraves fordi selskapet da kan risikere betydelige tap av egenkapital når kunden flytter.

I praksis kan en tenke seg to ulike flytteverdier i et regime med sluttgaranti. Det ene er å basere flytteverdien på forsikringskapitalen til enhver tid (dvs. den blå linjen i figuren). Den andre er å basere flytteverdien på "markedsverdien" til enhver tid. I Sverige forstår vi det slik at for kontrakter som kan flyttes (gjelder foreløpig bare kontrakter inngått etter 2005), så er flytteverdien normalt lik forsikringskapitalen (blå linje)⁷. I Danmark synes det å være slik at flytteverdien er basert på "markedsverdien" av avsetningene, evt. tillagt andel av bonusfond. I perioder der verdien av eiendelene faller under avsetningen for kontrakten, har danske selskap anledning til å innføre et såkalt "kursværn" som innebærer at kunden ved flytting må betale en avgift som skal dekke mellomværende.

Det svenske systemet (basert på forsikringskapital som påvirkes av årlig avkastning) er muligens enklere å forstå for kunden enn det danske systemet (basert på markedsverdier som fluktuerer med endringer i rentenivå). På den annen side er det i det danske systemet samsvar mellom selskapenes avsetninger og kundenes rettigheter, med unntak av de perioder der det innføres "kursværn".

Eksemplene fra Danmark og Sverige viser at det er mulig å kombinere sluttgarantier med flytteadgang, og i en situasjon med normal/høy avkastning vil flytteretten ikke være vesentlig forskjellig fra dagens system. Sammenliknet med gjeldende norsk regelverk, har kundene i Sverige og Danmark imidlertid svakere rettigheter i perioder der avkastningen har vært lav. I et regime der flytteverdien er lavere enn den stiplede linjen, må kunden selv fylle på midler dersom kontrakten skal videreføres med samme garanterte rente i nytt selskap. En slik løsning er etter Finanstilsynets oppfatning lagt til grunn ved ytelsesbaserte pensjonsordninger med flerårig avkastningsgaranti som nevnt over. Dette er imidlertid produkter hvor forsikringstaker selv eventuelt velger å bære deler av den risikoen selskapet normalt bærer gjennom garantitiden mot en presumptivt lavere rentegarantipremie og forsikringstaker vil også presumptivt være en større kunde som kan ivareta sine interesser på en helt annen måte enn rettighetshavere til fripoliser.

Spørsmålet om hensiktsmessige flyttere regler i et sluttgarantiregime vurderes ikke nærmere her, men det kan konstateres at sluttgaranti og mulighet til mer langsiktig forvaltning innebærer at kundens rettigheter i avtaleperioden, først og fremst i perioder med negativ utvikling i finansmarkedene, blir svekket sammenliknet med dagens system.

Nærmere om premiebetalende kontrakter

Norsk forsikringsvirksomhetslov ble endret med virkning fra 1. januar 2008. Loven medførte vesentlige endringer i prisstrukturen for kollektive tjenestepensjoner. Den nye loven fra 2008 kan ha forsterket kortsiktigheten knyttet til premiebetalende kontrakter fordi selskapet, i motsetning til hva som var tilfellet med tidligere lov, ikke får noen direkte økonomisk uttelling for avkastning utover grunnlagsrenten (og som tidligere – taper egenkapital dersom avkastningen et år blir lavere enn grunnlagsrenten).

Forsikringstakere vil også finne det urimelig å betale en årlig rentegarantipremie i et sluttgarantisystem der kunden selv bærer hoveddelen av avkastningsrisikoen. En løsning med sluttgaranti synes ikke forenlig med et regime der rentegarantien prises årlig ettersom selskapet i tilfellet med sluttgaranti bare garanterer en gjennomsnittlig avkastning over en lang avtaleperiode. I et eventuelt scenario med langvarig lav rente vil et system med årlig prising av rentegaranti være bedre i forhold til selskapets soliditet enn en løsning der selskapets egenkapitalbetjening skal baseres på overskuddsdeling. Dette reflekteres også i kravet til kapital etter Solvens II-

⁷ Dette er imidlertid avtalebestemt og ikke lovregulert.

beregningene, der kontrakter med prising av rentegaranti krever mindre kapital enn kontrakter med overskuddsdeling når renten er lav. I en situasjon med høyere rentenivå (forventet fremtidig avkastningsoverskudd) vil en ordning med flerårig rentegaranti kreve mindre egenkapital.

Dersom det innføres sluttgaranti, må regelverket for premiebetalende kontrakter antakelig reverseres tilbake til en ordning med overskuddsdeling, slik at selskapet får betalt for rentegarantien gjennom avkastningsoverskuddet. Finanstilsynet anser at det ikke er hensiktsmessig å reversere hovedinnretningen på virksomhetsreglene som ble innført med virkning fra 1. januar 2008.

Finanstilsynet har foretatt en vurdering av hvorvidt gjeldende regler om ytelsesbaserte pensjonsordninger med flerårige avkastningsgaranti bør videreføres. Intensjonen med ordningen var å gi grunnlag for mer langsiktig forvaltning, lavere pris på rentegarantipremien og derved reduksjon av foretakenes pensjonskostnader for å motvirke bl.a. overgang til rene innskuddsordninger med den risikooverføring fra foretaket til medlemmene som slike pensjonsordninger medfører. Det som kan tale for å unnlate å videreføre ordningen er at den er lite brukt. Det er et spørsmål om dette skyldes manglende interesse fra kundene eller også manglende interesse fra selskapenes side fordi kontrakter med årlig prising av rentegaranti i seg selv gir en akseptabel inntjening (ordningen med flerårig rentegaranti gir ikke merverdi for selskapet).

Vurdering og tilråding

En ordning med overskuddsdeling og sluttgaranti vil gi bedre muligheter til langsiktig forvaltning og dermed også mulighet for høyere forventet fremtidig avkastning, bl.a. fordi man da har mindre insentiver til å selge i dårlige tider og kjøpe i gode tider for å skjerme egenkapitalen. Det er også vist til at man med et slikt regime, med en gitt egenkapitalandel, vil kunne sitte med en høyere aksjeandel (eller andre risikable aktiva) over tid. Dersom selskapene tar økt risiko uten å øke egenkapitalen, innebærer det imidlertid at risikoen for kunden øker. Spørsmålet er om kundens fordel i form av eventuell høyere forventet avkastning overstiger ulempen ved en noe høyere risiko for at avtalen ikke kan oppfylles.

For ikke-premiebetalende kontrakter får selskapskapitalen 20 prosent av avkastningsoverskuddet pluss avkastningen på den egenkapitalen som er bundet opp (for individuelle kontrakter 35 prosent av overskuddet). I "gode" tider vil således aksjonærene kunne få relativt godt betalt for forvaltningen av midlene. I et scenario med utsikter til lav avkastning, er imidlertid produktet lite lønnsomt.

Utvidet mulighet til oppbygging og anvendelse av bufferfond vil gi bedre grunnlag for å jevne ut avkastningen over tid og dermed noe mer langsiktighet i forvaltningen. En ordning med sluttgaranti kan gi potensial for noe høyere avkastning, men dette er også knyttet til noe høyere risiko da verdien av fremtidig overskuddstildeling vil avhenge av den aktuelle markedsrenten. Insentivene til å bygge opp bufferfond basert på tidligere avkastningsoverskudd vil antakelig være svakere under en sluttgarantiordning der selskapene i tillegg kan benytte forventet fremtidig overskuddstildeling som en buffer.

Under en sluttgarantiordning vil en situasjon med betydelige fall i f.eks. aksjemarkedene kunne føre til at selskapene søker å dekke tapet ved å redusere fremtidig overskuddstildeling til kundene. Dersom fallet i aksjemarkedene etterfølges av et fall i lange renter kan det forventede fremtidige overskuddet relativt raskt forsvinne, slik at selskapet igjen vil stå overfor betydelige soliditetsutfordringer. Det har vært et relativt vanlig mønster at betydelige fall i finansmarkedene medfører betydelige fall i lange renter, og det kan derfor stilles spørsmål ved hvor stor den risikoreduserende effekten av en sluttgarantiordning egentlig vil være under de største nedgangsperiodene i finansmarkedene.

For at selskapene skal kunne beskytte seg mot denne risikoen vil løsningen som nevnt over være å plassere mest mulig i lange obligasjoner, men det vil ikke være mulig i tilstrekkelig grad i det

norske markedet. En ordning med oppbygging av bufferfond basert på tidligere avkastningsoverskudd vil være mer robust i perioder med store fall i finansmarkedene, siden bufferfondet ikke direkte reduseres med fallende rentenivå.

En sluttgarantiordning vil gi selskapene insentiver til å plassere midlene i langsiktige obligasjoner for til enhver tid å motvirke endringer i verdien av forsikringsforpliktelsene. Det kan stilles spørsmål ved om ikke kundene vil være mer tjent med et regelverk som ikke gir slike insentiver i like sterk grad, som i en ordning med bufferfond der det ikke åpnes for å føre obligasjoner til amortisert kost.

Hensynet til at kunden til enhver tid skal ha en flytte- eller gjenkjøpsverdi som er tilstrekkelig til å dekke garanterte ytelser vil også tale mot en sluttgarantiordning.

Som redegjort for i kapittel 5.2 vil Finanstilsynet sterkt anbefale en endring av regelverket for oppbygging og anvendelse av bufferfond. Finanstilsynet finner det imidlertid ikke tilrådelig å gå over til et system med sluttgaranti, verken for fripoliser og individualporteføljen eller for premiebetalende kontrakter, siden dette vil kunne gi økt risiko og for sterke insentiver til å investere i lange obligasjoner, samtidig som det ikke er forenlig med hensynet til videreføring av gjeldende flytteregelverk. Det synes mer hensiktsmessig å vurdere en løsning der kunden frivillig kan konvertere fripoliser til pensjonskapitalbevis, slik at kunder som ønsker å ta noe høyere risiko med utsikter til høyere avkastning (men også potensiell nedside), kan velge dette, jf. neste kapittel.

5.4 Konvertering av fripoliser og individuelle produkter til pensjonskapitalbevis

Det har vært foreslått at personer med fripoliser og gamle individuelle kontrakter skal få mulighet til på frivillig basis å konvertere polisen til et pensjonskapitalbevis som forvaltes med investeringsvalg. Som vist tidligere vil fripoliser uten store bufferfond være svært kapitalkrevende for selskapene under Solvens II, spesielt i et lavrentescenario. Det gir sterke insentiver til en svært forsiktig og kortsiktig kapitalforvaltning, noe som igjen kan gjøre det vanskelig å bygge opp tilstrekkelig bufferfond. Kunden vil altså kunne være låst til et produkt med en investeringsprofil som ikke er ønskelig, spesielt dersom det er lang tid til pensjonering og kunden ønsker å investere i aksjer eller andre instrumenter med høyere forventet langsiktig avkastning. Dersom kunden gis adgang til å konvertere fripolisen til et pensjonskapitalbevis som forvaltes etter investeringsvalg vil kunden selv kunne velge ønsket risikoprofil.

For eksisterende fripoliser er den biometriske risikoen priset med forutsetning om at ingen kan velge å gå ut av risikofellesskapet. Den biometriske risikoen er knyttet til hvor lenge de forsikrede forventes å leve, om de har ektefelle, hvor mange barn de har osv. Dersom den forsikrede kan velge å konvertere de rene risikodekningene (ektefellepensjon, barnpensjon og uførepensjon) vil dette f.eks. medføre at de som ikke har en ektefelle kan ha insentiv til å velge konvertering. Dette vil medføre en seleksjon mot risikofellesskapet som medfører at det resterende risikofellesskapet er feilpriset. Dette kan løses ved at en frivillig konvertering av fripolisen bare skal gjelde for premiereserven knyttet til alderspensjonen. For alderspensjon vil den forsikrede også kunne mene noe om hvor lenge en forventer å leve, det taler for at det bør åpnes for å innføre et seleksjonsfradrag ved konvertering av alderspensjon. Alternativer til seleksjonsfradrag bør også vurderes, som f.eks. en løsning hvor investeringsvalg kombineres med videreføring av dødelighetsarv.

Vurdering og tilråding

Finanstilsynet anser at det bør gis adgang til å konvertere fripoliser til pensjonskapitalbevis, men at dette antakelig bare bør gjelde premiereserven for alderspensjon. Videre bør det åpnes for å kunne ta et seleksjonsfradrag. Et alternativ til seleksjonsfradrag kan være en løsning med dødelighetsarv. Finanstilsynet foreslår at dette spørsmålet utredes nærmere.

Det legges for øvrig til grunn at selskapet informerer kunden godt om risikoen knyttet til overgang fra rentegaranti til investeringsvalg.

5.5 Vurdering av juridiske problemstillinger knyttet til regelverksendringer

5.5.1 Generelt om forbudet mot at lover gis tilbakevirkende kraft.

Regelverksendringer som griper inn i og reduserer eksisterende rettsgoder (reduserer verdien av en berettiget forventning med økonomisk verdi) vil representere en tilbakevirkning i henhold til Grl. § 97 og EMK P1 artikkel 1. At en regelendring griper inn i eksisterende rettsgoder, innebærer imidlertid ikke uten videre at regelendringen er rettsstridig. En lov- eller forskriftsbestemmelse med konsekvenser for etablerte rettsgoder vil være rettsstridig såfremt den overskrider grensene som settes i Grl. § 97 og EMK P1 artikkel 1. Det skal etter bestemmelsene og rettspraksis en god del til for at slik lovgivning anses rettsstridig. Av særlig interesse er to høyesterettsavgjørelser fra 1996 (de såkalte Borthen- og Thunheim-dommene, publisert i Rt. 1996 side 1415 og Rt 1996 side 1440). Avgjørelsene er fattet av Høyesterett i plenum, og Høyesterett gikk nokså langt i å gi generelle føringer på tolkningen av Grl. § 97. I Borthen-dommen (som ble avsagt først av de to dommene, og som retten i Thunheim-saken sluttet seg til) uttalte Høyesterett at Grl. § 97 «med dens generelle ordlyd ... stiller ... opp et forbud, som vel kan gis et mer presist innhold på spesielle rettsområder, men som ellers, blant annet på det rettsområdet vi her er på, må anses for å rette seg mot særlig urimelig eller urettferdig tilbakevirkning» (Rt 1996 side 1415, på side 1426). Spørsmålet blir m.a.o. om regelendringen får konsekvenser som kan anses som «særlig urimelig eller urettferdig tilbakevirkning»?

Finanstilsynet har vurdert to forslag som kan reise spørsmål i forhold til grunnlovsvernet mot at lover gis tilbakevirkende kraft. Det gjelder:

1. Forslaget om at det nye bufferfondet (avkastningsoverskuddsfondet) skal kunne dekke negativ avkastning
2. Et eventuelt forslag om innføring av sluttgaranti på utstedte fripoliser

5.5.2 Forslaget om innføring av nytt bufferfond som kan dekke negativ avkastning

Det foreslås å innføre et nytt kundefordelt bufferfond – bygget på markedsverdideregninger – som inkluderer dagens tilleggsavsetninger og kursreguleringsfondet. Det foreslås at det nye bufferfondet gis et utvidet anvendelsesområde sammenlignet med dagens tilleggsavsetninger ved at bufferfondet kan benyttes til å dekke negativ avkastning på renteresultatet.

Etter gjeldende rett kan tilleggsavsetninger ikke dekke negativ avkastning. Kundemidler i form av tilleggsavsetninger kan i dag kun benyttes til å dekke manglende avkastning mellom 0 prosent og opp til beregningsrenten på den enkelte kontrakt. Risikodelingen mellom forsikrings-selskapet og kunden er med andre ord satt ved 0 prosent avkastning. At forsikrings-selskapet i dag bærer risikoen for negativ avkastning må i utgangspunktet anses å representere et økonomisk gode for forsikringstaker. Retten forsikringstaker har etter gjeldende rett får økonomisk betydning i de tilfeller der forsikringsmidlene (som representerer premiereserven, tilleggsavsetninger og premiefond) reduseres som følge av fall i markedsverdien på eiendelene. Dersom et slikt fall inntreffer vil forsikrings-selskapet måtte benytte egenkapitalen for å dekke tapet av forsikringsmidler på den enkelte kontrakt. Dagens regler om at forsikrings-selskapet bærer risikoen for negativ avkastning representerer i utgangspunktet et økonomisk gode for forsikringstaker. Dette gode vil ha størst verdi i et langvarig lavrentescenario.

Vurdering

Spørsmålet er som nevnt om regelendringen vil få konsekvenser som kan anses som «særlig urimelig eller urettferdig tilbakevirkning»?

I praksis er det meget få eksempler på at forsikringselskapene faktisk har benyttet egenkapitalen til å dekke negativ avkastning på forsikringskontraktene. Erfaringen er at forsikringselskapene har innrettet kapitalforvaltningen slik at egenkapitalen er blitt skjermet. I urolige markedssituasjoner har dette fokuset medført endringer i aktivasammensetningen med påfølgende realisasjon av verdipapirer på uheldige tidspunkter. Finanstilsynet har observert at forsikringselskapene har opptrådt medsyklisk i aksjemarkedene, gjennom at aksjer er solgt etter betydelige fall i markedene samtidig som selskapene ikke kjøper seg opp i aksjer igjen før markedene har steget markert. For kundene har denne adferden resultert i lav avkastning på forsikringsmidlene sammenlignet med en mer stabil aktivasammensetning med høyere aksjeandel.

Etter Finanstilsynets oppfatning må vurderingen av regelendringens konsekvenser ikke isoleres til de årene kundens midler rent faktisk vil benyttes til å dekke negativ avkastning. Vurderingen må også inkludere de konsekvensene regelendringen forventes å medføre for kundene over et lengre tidsperspektiv. Den foreslåtte endringen har som formål å gi bedre balanse mellom kundenes rettigheter og forsikringselskapets plikter. Et mer fleksibelt bufferfond vil gi forsikringselskapene økt risikobærende evne som igjen vil gi selskapene mulighet til å øke risikotagningen i kapitalforvaltningen. Dette forventes å gi forsikringsmidlene en høyere avkastning over tid. Økt risikobærende evne vil også kunne hindre at selskapene opptrer medsyklisk ved fall i markedene. Ovennevnte markedsadferd forventes således å gi kundene økonomiske fordeler over tid. For premiebetalende kontrakter vil dette medføre lavere premier gjennom tilbakeføringer til premiefond og for fripoliseinnehavere vil den forventede meravkastningen gi grunnlag for oppskrivning av ytelser.

Forslaget innebærer videre at kunden får økt kontraktens flytteverdi som følge av at selskapet ikke lenger kan holde igjen en andel av kursreguleringsfondet ved flytting av kollektive kontrakter. Fripoliser får i tillegg en høyere buffer fra utstedelsestidspunktet sammenlignet med dagens regler. Ovennevnte representerer økonomiske fordeler for kunden som også spiller inn i en samlet vurdering av regelendringens konsekvenser.

Den samlede effekten av den foreslåtte regelendringen når det gjelder selskapets adgang til å anvende bufferfondet (avkastningsoverskuddsfondet) til dekning av negativ avkastning anses derfor ikke som «særlig urimelig eller urettferdig tilbakevirkning» og regelendringen vil etter Finanstilsynets vurdering ikke være rettsstridig.

5.5.3 Innføring av sluttgaranti

Finanstilsynet har konkludert med at det etter en samlet vurdering ikke er tilrådelig å gå over til et system med sluttgaranti, verken for fripoliser og individuelle kontrakter eller for premiebetalende kontrakter, siden dette vil kunne gi økt risiko og for sterke insentiver til å investere i lange obligasjoner samtidig som det ikke er forenlig med hensynet til videreføring av gjeldende flytteregeleverk.

Det følger av Finanstilsynets vurdering at innføring av sluttgaranti for fripoliser vil kunne få konsekvenser som kan være i strid med Grunnlovens vern mot “særlig urimelig tilbakevirkning”.

6. Oppsummering

Solvens II-regelverket, som etter planen trer i kraft 1. januar 2013, har aktualisert spørsmålet om virksomhetsreglene for norsk livsforsikring og pensjon, særlig rundt spørsmål knyttet til utformingen av den årlige rentegarantien. Bakgrunnen er at beregningen av kapitalkravene under Solvens II synliggjør den kortsiktige risikoen over en ettårig tidshorison på en helt annen måte enn under gjeldende kapitalkrav, samtidig som solvenskravene skjerpes betydelig og dermed får potensielt større direkte konsekvenser for selskapenes tilpasninger. Dette kan forsterke det kortsiktige fokuset i selskapenes kapitalforvaltning.

Virkningsstudien for Solvens II (QIS5) og Finanstilsynets stresstest på bakgrunn av 2010-resultatene viser at flere av de norske livselskapene i dag ikke har tilstrekkelig bufferkapital til å kunne møte de krav som Solvens II vil medføre. Det er derfor behov for tiltak som muliggjør oppbygging av større buffere og som gjør det særlig attraktivt for selskapene og deres kunder å bygge opp slike buffere de nærmeste to årene før Solvens II skal innføres fra og med 2013.

Selskapenes forvaltningsstrategi de senere årene indikerer at de har hatt liten evne til å holde risikable investeringer med høyere forventet avkastning over tid. Hensynet til minimering av risikoen for selskapets egenkapital reflekteres bl.a. i den dynamiske risikostyringen, der selskapene selger seg ned i aksjer ved fall i aksjemarkedene, og til dels ikke får kjøpt seg opp igjen før indeksene har steget vesentlig.

Fra flere hold har det kommet forslag om at norske virksomhetsregler tilpasses i lys av Solvens II, slik at det gis større insentiv og mulighet for langsiktig forvaltning som er mer tilpasset de langsiktige pensjonsforpliktelsene. De foreslåtte endringene går i hovedsak ut på å myke opp den årlige avkastningsgarantien.

Innføring av Solvens II vil uavhengig av eventuelle endringer i virksomhetsreglene kreve endringer av norsk forsikringsregelverk. Dette omfatter bl.a. det forhold at avsetningene i solvenssammenheng ikke lenger vil være direkte knyttet til kundens kontoførte forsikringskapital.

Det er i brevet drøftet to alternative tilpasninger i virksomhetsreglene: Det ene alternativet går ut på å justere reglene for oppbygging og anvendelse av bufferfond basert på opparbeidet overskudd slik at fondet blir mer fleksibelt i forhold til å dekke tap. Det andre alternativet innebærer en overgang til sluttgaranti hvor også forventet fremtidig overskudd kan benyttes til å dekke tap. Første alternativ kan gjøres gjeldende for kollektive tjenstepensjoner, fripoliser og den gamle individualporteføljen, mens det andre alternativet er best egnet for fripolisebestanden og gammel individualportefølje. Begge varianter vil innebære en overføring av kortsiktig risiko fra selskapet til kunden, noe som vil gi selskapet bedre evne til å tåle kortsiktige svingninger og større handlingsrom for en mer langsiktig kapitalforvaltning som over tid også vil gavne kundene.

Til sist omtales et tredje alternativ for fripoliser og individualporteføljen som innebærer at man åpner for frivillig overgang til pensjonskapitalbevis.

Nytt overskuddsfond

Det foreslås at dagens tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond slås sammen til ett bufferfond. Det er også vurdert om obligasjoner til amortisert kost bør utgå (alle investeringer vurderes til markedsverdi), slik at eventuelle buffere her også vil inngå i det nye overskuddsfondet. Her er det elementer som taler for og i mot, men hensynet til et enkelt system for kunden kan tilsi at alle buffere samles i ett bufferfond.

Det foreslås en plikt til å avsette avkastningsoverskudd til bufferfondet opp til et nivå som tilsvarer 10 prosent av premiereserven, kombinert med en plikt til å overføre midler med endelig virkning når bufferfondet overstiger 15 prosent. I det mellomliggende området (mellom 10 og 15 prosent av

premiereserven) vil selskapet da kunne stå fritt til å velge hvor stor andel av overskuddet som skal avsettes til bufferfondet, bl.a. avhengig av risikoprofilen i porteføljen. Ettersom kundene kan ha noe ulike preferanser, synes et alternativ med en nedre grense og en øvre grense å være bedre enn en generell øvre grense på 15 prosent.

Bufferfondet skal være kundefordelt og følge med ved flytting. Bufferfondet skal kunne dekke negativ avkastning.

Det er et spørsmål om overskuddet på fripoliseporteføljen skal/kan avsettes i bufferfondet før eller etter egenkapitalbetjening (for fripoliser og andre avtaler med overskuddsdeling). Det anses mest hensiktsmessig at denne delingen skjer før tildeling til bufferfond, men da slik at overskuddsdelingsbrøken for fripoliser endres fra 80/20 til 90/10. Dersom forslaget om pliktig avsetning til bufferfond gjennomføres også for gamle individuelle produkter bør overskuddsdelingsbrøken endres også for disse.

Det nye og utvidede bufferfondet betyr at kundene kan og vil dekke opp en større del av risikoen, og samtidig vil tjene på det i form av mer langsiktig forvaltning og høyere forventet avkastning. Det vil ikke være ufordelte fond (kursreserver) til beskyttelse av selskapene, slik at det for disse vil være egenkapitalen som må gi beskyttelse for risiko.

Sluttgaranti

Det foreslås ikke å innføre sluttgaranti (reversibel overskuddstildeling).

Innføring av sluttgaranti reiser problemer både i forhold til flytteretten og i forhold til grunnlovsvernet for etablerte rettigheter. Det reiser også problemer knyttet til at bufferen som er relatert til forventet fremtidig avkastningsoverskudd vil elimineres dersom nivået på lange renter faller ned mot den garanterte renten. Bufferen vil dermed ikke være anvendelig i en situasjon hvor store fall i aksjemarkedene kombineres med vesentlig fall i lange renter (et ikke usannsynlig scenario).

Konvertering til pensjonskapitalbevis med investeringsvalg

Det foreslås å åpne for frivillig konvertering av fripoliser og gamle individuelle produkter til pensjonskapitalbevis med investeringsvalg. Dette bør bare gjelde premiereserven for alderspensjon.

En frivillig konvertering til pensjonskapitalbevis (som ikke har forsikringselementer) kan tilsi at det bør åpnes for at selskapet kan ta et standardisert seleksjonsfradrag etter samme mal som den som er innført i forbindelse med fleksibelt uttak av alderspensjon fra en foretakspensjonsordning. Et alternativ til seleksjonsfradrag kan være en løsning med videreføring av dødelighetsarv. Dette bør utredes nærmere.

Tidlig gjennomføring av noen av tiltakene

En åpning for større og mer fleksible bufferfond under Solvens II vil i stor grad øke selskapenes insentiver til å bygge opp eksisterende tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond i årene frem til Solvens II trer i kraft i 2013. Det er i dag en øvre grense for tilleggsavsetninger på 12 prosent av premiereserven, og denne grensen vil ikke være en reell hindring for oppbygging av fond i årene fremover. Adgangen til individuell avsetning til tilleggsavsetninger bør imidlertid utvides allerede fra 2011, ettersom dagens restriksjon som tillater individuell oppbygging kun dersom tilleggsavsetninger utgjør mindre enn 2 prosent av premiereserven ofte begrenser muligheten for styrking av tilleggsavsetningene. Gjennom møter med selskapene om regnskapene for 2010 har Finanstilsynet fått konstatert at grensen på 2 prosent utgjør en reell begrensning for økning av tilleggsavsetningene.

Vennlig hilsen

Bjørn Skogstad Aamo
finansstilsynsdirektør

Emil Steffensen
direktør for finans- og forsikringstilsyn

Vedlegg

Vedlegg 1 Skisse til endringer i forsikringsvirksomhetsloven

Nedenfor presenteres en foreløpig skisse til lovendringer i forsikringsvirksomhetslovens kapittel 9. Dette gjelder tilpasninger som må gjennomføres uavhengig av eventuelle endringer i virksomhetsreglene, jf. omtale i brevets kapittel 4. Dette omfatter nødvendige endringer bl.a. som følge av at forsikringstekniske avsetninger under Solvens II vil avvike fra dagens kontoførte verdi. De rene soliditetskravene under Solvens II kan tas inn i forsikringsvirksomhetslovens kapittel 6 og er ikke gjengitt her. Det vises til at Finanstilsynet tar sikte på å oversende et komplett forslag til gjennomføring av Solvens II i norsk lov sommeren 2011.

Kapittel 9 – videreføring tilpasset Solvens II

§ 9-7a Forsikringskapitalen

I livs- og pensjonsforsikring skal selskapet føre eget kunderegnskap for hver kontrakt med oversikt over forsikringskapitalen. Forsikringskapitalen skal bestå av premiereserve, pensjonskapital, tilleggsavsetninger, premiefond, innskuddsfond, pensjonistenes overskuddsfond og bufferfond⁸.

§9-7b Premiereserve knyttet til kontraktsfaste forpliktelser

Premiereserven skal beregnes med utgangspunkt i kontraktens forsikringstekniske premieberegningssgrunnlag. Premiereserven skal utgjøre forskjellen mellom nåverdien av selskapets fremtidige forpliktelser og nåverdien av selskapets fremtidige nettopremier (prospektiv beregningsmetode). Tilleggsytelser som følge av tilført overskudd medregnes. Nettopremier er premie beregnet som angitt i § 9-5, med fradrag for pris for administrative tjenester og pris for forvaltning.

Endres premieberegningssrenten, beregnes premiereserven for forpliktelser som oppstår etter endringen på grunnlag av den nye beregningssrenten.

Premiereserven skal hvert år tilføres et beløp som tilsvarer sparedelen av årets premie, årlig avkastning i samsvar med premieberegningssrenten, og det beløpet som etter beregningssgrunnlaget årlig skal tilføres premiereserven som følge av at selskapets forpliktelse overfor forsikrede som er død i løpet av året, er bortfalt. Premiereserven skal også tilføres overskudd etter reglene i § 9-14. Til fradrag kommer frigjøringer av premiereserven blant annet som følge av utbetalinger.

Dersom det i løpet av året inntreffer forsikringstilfeller som gir rett til utbetaling av uføreytelser eller ytelser til etterlatte, skal premiereserven tilføres et beløp som fullt ut tilsvarer kapitalverdien av selskapets fremtidige forpliktelser.

Premiereserven skal tilordnes de enkelte kontrakter og de forsikrede på grunnlag av selskapets forpliktelser.

Kongen kan gi nærmere regler om beregning av premiereserven.

⁸ Kalles bufferavsetning i dagens forskrift

§ 9-7c. Premiereserve for forpliktelser knyttet til særskilt investeringsportefølje

Pensjonskapitalen der forpliktelsene er knyttet til verdien av særskilt investeringsportefølje skal til enhver tid motsvare verdien av den investeringsportefølje som er tilordnet kontrakten. Andelen av overskudd på risikoresultatet medregnes.

Dersom en pensjonsordning eller kontrakt uten kontraktfastsatte alderspensjonsytelser gir rett til kontraktfastsatte uføre- eller etterlatteytelser, skal det beregnes premiereserve for slike forpliktelser etter reglene i §§ 9-7b og 9-17.

§ 9-7. Inndeling av forvaltningskapitalen

Selskapets forvaltningskapital skal deles inn i kollektivporteføljen, investeringsvalgporteføljen og selskapsporteføljen. Hver av porteføljene kan deles inn i flere underporteføljer.

Forsikringskapital (§ 9-7a) knyttet til selskapets kontrakter med kontraktfastsatte forpliktelser skal inngå i kollektivporteføljen. Som kontraktfastsatte forpliktelser regnes forpliktelser som ikke er knyttet til verdien av særskilt investeringsportefølje.

Forsikringskapital knyttet til verdien av særskilte investeringsvalgporteføljer skal inngå i investeringsvalgporteføljen.

Eiendeler som motsvarer forsikringskapital (9-7a) knyttet til kontraktfastsatte uføre- og etterlatteforpliktelser skal inngå i kollektivporteføljen selv om midler knyttet til alderspensjonsytelser er plassert i særskilt investeringsvalgportefølje. Dette gjelder likevel ikke når forsikringskapital knyttet til kontraktfastsatte uføre- og etterlatteforpliktelser forvaltes i investeringsvalgporteføljen etter reglene i foretakspensjonsloven § 11-1.

Premiefond, innskuddsfond og pensjonistenes overskuddsfond anses her som del av den portefølje de øvrige midler knyttet til kontrakten inngår i, med mindre det følger av kontrakten at midlene i fondet skal plasseres på annen måte.

Ved valg av eiendeler til de forskjellige porteføljer, og ved endring av sammensetningen av porteføljer, skal selskapet overholde krav til god forretningsskikk og sørge for at det ikke skjer urimelig forskjellsbehandling av kunder. Selskapet skal ha retningslinjer for valg av eiendeler og endring av porteføljer for å unngå at det oppstår interessekonflikter mellom kunder og kundegrupper eller mellom kunder og selskapet. I tilfelle av interessekonflikt mellom kunder og selskapet, skal hensynet til kundene gå foran.

Selskapet skal opprette et system for registrering av hvilke eiendeler som til enhver tid inngår i de ulike porteføljer.

Reglene i paragrafen her er ikke til hinder for at selskapet etablerer en ordning for samlet kapitalforvaltning.

Finanstilsynet kan, i samsvar med bestemmelsene i denne paragrafen, treffe avgjørelse om hvilken portefølje en kontrakt og eiendeler som motsvarer forsikringskapitalen, skal inngå i.

§ 9-8. Forvaltning av porteføljene

Midlene i kollektivporteføljen kan forvaltes i atskilte deler fastsatt ut fra selskapets risiko for avkastningsresultatet.

Midlene i investeringsvalgporteføljen skal plasseres i særskilte investeringsporteføljer for hver kontrakt i investeringsvalgporteføljen i samsvar med de krav som følger av kontrakten mellom selskapet og forsikringstakeren og i samsvar med regler gitt i eller i medhold av lov.

9-9. Tilordning av avkastning, overskudd

Avkastning ved forvaltning av midler plassert i kollektivporteføljen skal årlig fordeles mellom de kontrakter som omfattes. Fordelingen foretas etter forholdet mellom forsikringskapitalen som er knyttet til hver av kontraktene.

Avkastning tilordnet en kontrakt skal etter tilordning i samsvar med beregningsgrunnlaget for kontrakten og i tilfelle tilleggsavsetning etter § 9-17, tilordnes kontrakten som overskudd på avkastningsresultatet. Tilsvarende gjelder tilordning av avkastning av midler som svarer til premiefond, innskuddsfond eller pensjonistenes overskuddsfond.

Avkastning ved forvaltning av midler plassert i særskilt investeringsportefølje skal årlig tilordnes den kontrakt porteføljen er knyttet til. Er det knyttet avkastningsgaranti til en investeringsportefølje, skal garantert avkastning som ikke dekkes av oppnådd avkastning, dekkes av selskapet. Tilsvarende gjelder tilordning av avkastning av midler i premiefond, innskuddsfond eller pensjonistenes overskuddsfond forvaltet i særskilt investeringsportefølje.

Selskapets øvrige avkastning skal årlig tilordnes selskapet.

Eiendelene skal verdsettes i samsvar med de regler som er gitt i årsregnskapsforskriften for forsikringsselskap når ikke annet følger av forskrift fastsatt av Finansdepartementet.

§ 9-10. Overskudd på risikoresultat

Selskapet skal hvert år beregne risikoresultatet særskilt for hver gruppe av pensjonsordninger, andre kollektivordninger eller kontrakter, og individuelle kontrakter inkludert fripoliser og pensjonskapitalbevis.

Som overskudd regnes de på forhånd beregnede risikopremier etter gjeldende premieberegningssgrunnlag for en gruppe med fradrag for de faktiske risikokostnader for gruppen. Det skal ved beregningen ses bort fra den fortjeneste for selskapet som er bygget inn i pristarifene for risiko knyttet til person.

Overskudd på risikoresultatet skal årlig fordeles mellom de enkelte kontrakter i hver gruppe etter forholdet mellom de risikopremier som er betalt for den enkelte kontrakt. Selskapet kan likevel bestemme at inntil halvparten av årets samlede overskudd på risikoresultatet skal avsettes til et risikoutjevningssfond.

Kongen kan gi nærmere regler om at visse typer kontrakter kan unntas fra bestemmelsene i første til tredje ledd.

§ 9-11. Økning av premiereserve mv

Selskapet kan, med samtykke fra Finanstilsynet, benytte hele eller en del av årets overskudd etter § 9-9 første ledd og § 9-10 til å øke premiereserven for den gruppe kontrakter overskuddet ellers skulle være tildelt.

Finanstilsynet kan gi et samtykke etter første ledd for bruk av overskudd over flere år basert på en plan som må være meddelt Finanstilsynet.

Når hensynet til selskapets soliditet tilsier det⁹, kan Finanstilsynet gi selskapet pålegg om å benytte hele eller en del av overskuddet som angitt i første og andre ledd.

Overskudd som blir anvendt etter reglene i første til tredje ledd skal tilføres premiereserven.

§ 9-12. Overskudd tilordnet fripoliser og pensjonskapitalbevis med kontraktfastsatte forpliktelser

Bestemmelsene i paragrafen her gjelder anvendelsen av overskudd etter § 9-9 første ledd tilordnet fripoliser og pensjonskapitalbevis med kontraktfastsatte forpliktelser. Kongen kan i forskrift fastsette at bestemmelsene i paragrafen her også skal gjelde for andre typer kontrakter.

Er selskapets risikoresultat negativt for en gruppe av kontrakter, kan kontraktens andel av risikoresultatet dekkes ved fradrag i overskudd på avkastningsresultatet tilordnet kontrakten.

Selskapet har rett til inntil 20 prosent av det overskudd på avkastningsresultatet som er tilordnet kontrakten, i tilfelle etter fradrag for andel av negativt risikoresultat i samsvar med annet ledd. Selskapet skal fastsette i vedtektene hvor høy prosentsats det skal benytte. Det er, innenfor begrensningen i første punktum, adgang til å fastsette forskjellige fordelingsnøkler ut fra selskapets risiko for avkastningsresultatet. Kongen kan gi nærmere regler for slik overskuddsdeling.

§ 9-13. Negativt risikoresultat for fripoliser og pensjonskapitalbevis med investeringsvalg

Bestemmelsene i paragrafen her gjelder fripoliser og pensjonskapitalbevis tilordnet egen investeringsportefølje med investeringsvalg. Kongen kan i forskrift fastsette at bestemmelsene i paragrafen her også skal gjelde for andre typer kontrakter.

Er selskapets risikoresultat negativt for en gruppe av kontrakter, kan kontraktens andel av risikoresultatet dekkes ved fradrag i avkastning tilordnet kontrakten etter § 9-9 annet ledd eller i verdien av investeringsporteføljen tilordnet kontrakten.

§ 9-14. Anvendelse av overskudd tilordnet kontrakten

Når annet ikke følger av §§ 9-11, 9-12 eller 9-13, gjelder følgende:

- a) Overskudd etter § 9-9 første og annet ledd og § 9-10 tilordnet kontrakter som er regulert av foretakspensjonsloven eller innskuddspensjonsloven skal fordeles etter reglene om fordeling av avkastning i disse lovene.
- b) Overskudd tilordnet andre kontrakter skal anvendes i samsvar med det som er bestemt i kontrakten mellom selskapet og forsikringstakeren.

⁹ Det må vurderes nærmere om Solvens II-direktivet åpner for et slikt pålegg begrunnet i soliditetshensyn.

§ 9-15. Minstekrav til forsikringsmessige avsetninger

Utgår

§ 9-16. Premiereserve for kontraktfastsatte forpliktelser

Utgår men hovedsakens er flyttet fram som § 9-7 b) for å understreke at kapittel 9 her knyttes til egne kunderegnskap og ikke til et selskapsregnskap eller et solvensregnskap.

§ 9-17. Tilleggsavsetninger

For å sikre sine forpliktelser under kontrakter med kontraktfastsatte forpliktelser, kan selskapet benytte hele eller deler av overskuddet på den enkelte kontrakt til tilleggsavsetninger ut over minstekravet til premiereserve. Finanstilsynet kan, når det finner at soliditetshensyn tilsier det¹⁰, pålegge selskapet å anvende overskuddet på den enkelte kontrakt til tilleggsavsetninger.

Selskapet fastsetter årets tilleggsavsetninger, jf. § 9-9 første ledd, i prosent av premiereserven knyttet til den enkelte kontrakt. Kongen kan gi forskrift om adgang til å bruke en høyere prosentsats for kontrakter med høy beregningsrente eller lave tilleggsavsetninger.

Dersom avkastningen tilordnet en kontrakt etter § 9-9 første ledd i et år ikke er stor nok til å dekke det årlige kravet til økning i premiereserven etter premieberegningssgrunnlaget, kan kravet oppfylles ved bruk av tilleggsavsetninger tilordnet kontrakten.

Fører tilleggsavsetninger tildelt en kontrakt et år til at de samlede tilleggsavsetninger overstiger et beløp som tilsvarer 12 prosent av premiereserven knyttet til kontrakten, skal det overskytende beløpet tilordnes kontrakten som overskudd. Summen av premiereserve og tilleggsavsetninger knyttet til en kontrakt med kontraktfastsatte forpliktelser kan ellers ikke reduseres på annen måte enn ved utbetaling til forsikrede.

§ 9-18. Avsetninger for forpliktelser knyttet til særskilt investeringsportefølje

Premiereserven knyttet til forsikringskontrakt med særskilt investeringsportefølje skal til enhver tid motsvare verdien av den investeringsportefølje som er tilordnet kontrakten. Andelen av overskudd på risikoresultatet medregnes.

Dersom en pensjonsordning eller kontrakt uten kontraktfastsatte alderspensjonsytelser gir rett til kontraktfastsatte uføre- eller etterlatteytelser, skal det beregnes premiereserve for slike forpliktelser etter reglene i §§ 9-7b og 9-17.

§ 9-19. Premiefond, innskuddsfond og pensjonistenes overskuddsfond

Premiefond, innskuddsfond og pensjonistenes overskuddsfond skal tilsvare fondets verdi til enhver tid.

§ 9-17 gjelder tilsvarende for slike fond i den grad de skal tilføres avkastning i samsvar med regelen i § 9-9 første ledd.

¹⁰ Det må vurderes nærmere om Solvens II-direktivet åpner for et slikt pålegg begrunnet i soliditetshensyn.

§ 9-20. Kursreguleringsfond

Kursreguleringsfondet skal tilsvare summen av urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen, jf. § 9-7 annet ledd.

Kursreguleringsfondet skal ikke tilordnes kontraktene i kollektivporteføljen.

Kongen kan gi nærmere regler om kursreguleringsfondet.

§ 9-21. Erstatningsavsetning

Utgår

§ 9-22. Risikoutjevningfond

Risikoutjevningfondet kan bare benyttes til å øke premiereserven når økningen skyldes risiko knyttet til person.

Risikoutjevningfondet skal ikke fordeles på de enkelte kontrakter.

Kongen kan gi nærmere regler om risikoutjevningfondet.

§ 9-23. Kontoføring. Kontoutskrift

I livs- og pensjonsforsikring skal selskapet opprette og føre en konto for hver forsikring, som skal inneholde kunderegnskapet med oversikt over forsikringskapitalen, endringer i kapitalen sist år og status for forsikringen pr. 31. desember det enkelte året. Selskapet skal hvert år sende forsikringstakeren utskrift av kontoen.

Finansdepartementet gir nærmere regler om dette.

§ 9-24. Aktuar

Bestemmelsen utgår fra kapittel 9. Solvens II-direktivet inneholder bestemmelser om aktuarfunksjonen for alle typer forsikringsselskap (ikke bare livsforsikringsselskaper). Disse bestemmelsene må gjennomføres i norsk rett, men hører naturlig hjemme i et annet kapittel i forsikringsvirksomhetsloven.

§ 9-25. Endringer i avsetningsgrunnlaget

Utgår, substansen er så langt som mulig videreført i § 9-11.

§ 9-26. Livsforsikringsytelser i krig

Hvis Norge kommer i krig, kan Kongen bestemme at ytelser etter livsforsikringsavtaler bare skal utbetales delvis. Kongen kan også gjøre andre nødvendige endringer i livsforsikringsavtalene for å dekke underskudd i et livsforsikringsselskap som følge av krig.

Vedlegg 2 Skisse til endringer i forsikringsvirksomhetsloven

Nedenfor presenteres en skisse til lovendringer i forsikringsvirksomhetslovens kapittel 9, hvor det er tatt høyde for Finanstilsynets forslag til endringer i virksomhetsreglene. I denne skissen er endringene fra Vedlegg 1 markert med spor endringer.

Kapittel 9 – videreføring utkast til endringer tilpasset Solvens II

§ 9-7a Forsikringskapitalen

I livs- og pensjonsforsikring skal selskapet føre eget kunderegnskap for hver kontrakt med oversikt over forsikringskapitalen. Forsikringskapitalen skal bestå av premiereserve, pensjonskapital, tilleggsavsetningerbufferfond, premiefond, innskuddsfond og pensjonistenes overskuddsfond ~~og bufferfond~~^{††}.

§9-7b Premiereserve knyttet til kontraktsfastsatte forpliktelser

Premiereserven skal beregnes med utgangspunkt i kontraktens forsikringstekniske premieberegningsgrunnlag. Premiereserven skal utgjøre forskjellen mellom nåverdien av selskapets fremtidige forpliktelser og nåverdien av selskapets fremtidige nettopremier (prospektiv beregningsmetode). Tilleggsytelser som følge av tilført overskudd medregnes. Nettopremier er premie beregnet som angitt i § 9-5, med fradrag for pris for administrative tjenester og pris for forvaltning.

Endres premieberegningsrenten, beregnes premiereserven for forpliktelser som oppstår etter endringen på grunnlag av den nye beregningsrenten.

Premiereserven skal hvert år tilføres et beløp som tilsvarer sparedelen av årets premie, årlig avkastning i samsvar med premieberegningsrenten, og det beløpet som etter beregningsgrunnlaget årlig skal tilføres premiereserven som følge av at selskapets forpliktelse overfor forsikrede som er død i løpet av året, er bortfalt. Premiereserven skal også tilføres overskudd etter reglene i § 9-14. Til fradrag kommer frigjøringer av premiereserven blant annet som følge av utbetalinger.

Dersom det i løpet av året inntreffer forsikringstilfeller som gir rett til utbetaling av uføreytelser eller ytelser til etterlatte, skal premiereserven tilføres et beløp som fullt ut tilsvarer kapitalverdien av selskapets fremtidige forpliktelser.

Premiereserven skal tilordnes de enkelte kontrakter og de forsikrede på grunnlag av selskapets forpliktelser.

Kongen kan gi nærmere regler om beregning av premiereserven.

^{††} -kalles bufferavsetning i dagens forskrift

§ 9-7c. Premiereserve for forpliktelser knyttet til særskilt investeringsportefølje

Pensjonskapitalen der forpliktelsene er knyttet til verdien av særskilt investeringsportefølje skal til enhver tid motsvare verdien av den investeringsportefølje som er tilordnet kontrakten. Andelen av overskudd på risikoresultatet medregnes.

Dersom en pensjonsordning eller kontrakt uten kontraktfastsatte alderspensjonsytelser gir rett til kontraktfastsatte uføre- eller etterlatteytelser, skal det beregnes premiereserve for slike forpliktelser etter reglene i §§ 9-7b og 9-17.

§ 9-7. Inndeling av forvaltningskapitalen

Selskapets forvaltningskapital skal deles inn i kollektivporteføljen, investeringsvalgporteføljen og selskapsporteføljen. Hver av porteføljene kan deles inn i flere underporteføljer.

Forsikringskapital (§ 9-7a) knyttet til selskapets kontrakter med kontraktfastsatte forpliktelser skal inngå i kollektivporteføljen. Som kontraktfastsatte forpliktelser regnes forpliktelser som ikke er knyttet til verdien av særskilt investeringsportefølje.

Forsikringskapital knyttet til verdien av særskilte investeringsvalgporteføljer skal inngå i investeringsvalgporteføljen.

Eiendeler som motsvarer forsikringskapital (9-7a) knyttet til kontraktfastsatte uføre- og etterlatteforpliktelser skal inngå i kollektivporteføljen selv om midler knyttet til alderspensjonsytelser er plassert i særskilt investeringsvalgportefølje. Dette gjelder likevel ikke når forsikringskapital knyttet til kontraktfastsatte uføre- og etterlatteforpliktelser forvaltes i investeringsvalgporteføljen etter reglene i foretakspensjonsloven § 11-1.

Premiefond, innskuddsfond og pensjonistenes overskuddsfond anses her som del av den portefølje de øvrige midler knyttet til kontrakten inngår i, med mindre det følger av kontrakten at midlene i fondet skal plasseres på annen måte.

Ved valg av eiendeler til de forskjellige porteføljer, og ved endring av sammensetningen av porteføljer, skal selskapet overholde krav til god forretningsskikk og sørge for at det ikke skjer urimelig forskjellsbehandling av kunder. Selskapet skal ha retningslinjer for valg av eiendeler og endring av porteføljer for å unngå at det oppstår interessekonflikter mellom kunder og kundegrupper eller mellom kunder og selskapet. I tilfelle av interessekonflikt mellom kunder og selskapet, skal hensynet til kundene gå foran.

Selskapet skal opprette et system for registrering av hvilke eiendeler som til enhver tid inngår i de ulike porteføljer.

Reglene i paragrafen her er ikke til hinder for at selskapet etablerer en ordning for samlet kapitalforvaltning.

Finanstilsynet kan, i samsvar med bestemmelsene i denne paragrafen, treffe avgjørelse om hvilken portefølje en kontrakt og eiendeler som motsvarer forsikringskapitalen, skal inngå i.

§ 9-8. Forvaltning av porteføljene

Midlene i kollektivporteføljen kan forvaltes i atskilte deler fastsatt ut fra selskapets risiko for avkastningsresultatet.

Midlene i investeringsvalgporteføljen skal plasseres i særskilte investeringsporteføljer for hver kontrakt i investeringsvalgporteføljen i samsvar med de krav som følger av kontrakten mellom selskapet og forsikringstakeren og i samsvar med regler gitt i eller i medhold av lov.

9-9. Tilordning av avkastning, overskudd

Avkastning ved forvaltning av midler plassert i kollektivporteføljen skal årlig fordeles mellom de kontrakter som omfattes. Fordelingen foretas etter forholdet mellom forsikringskapitalen som er knyttet til hver av kontraktene.

Avkastning tilordnet en kontrakt skal etter tilordning i samsvar med beregningsgrunnlaget for kontrakten og ~~i tilfelle tilleggsavsetning~~ etter overføring til bufferfond i samsvar med § 9-17, tilordnes kontrakten som overskudd på avkastningsresultatet. Tilsvarende gjelder tilordning av avkastning av midler som svarer til premiefond, innskuddsfond eller pensjonistenes overskuddsfond.

Avkastning ved forvaltning av midler plassert i særskilt investeringsportefølje skal årlig tilordnes den kontrakt porteføljen er knyttet til. Er det knyttet avkastningsgaranti til en investeringsportefølje, skal garantert avkastning som ikke dekkes av oppnådd avkastning, dekkes av selskapet. Tilsvarende gjelder tilordning av avkastning av midler i premiefond, innskuddsfond eller pensjonistenes overskuddsfond forvaltet i særskilt investeringsportefølje.

Selskapets øvrige avkastning skal årlig tilordnes selskapet.

Eiendelene skal verdsettes i samsvar med de regler som er gitt i årsregnskapsforskriften for forsikringselskap når ikke annet følger av forskrift fastsatt av Finansdepartementet.

§ 9-10. Overskudd på risikoresultat

Selskapet skal hvert år beregne risikoresultatet særskilt for hver gruppe av pensjonsordninger, andre kollektivordninger eller kontrakter, og individuelle kontrakter inkludert fripoliser og pensjonskapitalbevis.

Som overskudd regnes de på forhånd beregnede risikopremier etter gjeldende premieberegningssgrunnlag for en gruppe med fradrag for de faktiske risikokostnader for gruppen. Det skal ved beregningen ses bort fra den fortjeneste for selskapet som er bygget inn i pristariffene for risiko knyttet til person.

Overskudd på risikoresultatet skal årlig fordeles mellom de enkelte kontrakter i hver gruppe etter forholdet mellom de risikopremier som er betalt for den enkelte kontrakt. Selskapet kan likevel bestemme at inntil halvparten av årets samlede overskudd på risikoresultatet skal avsettes til et risikoutjevningssfond.

Kongen kan gi nærmere regler om at visse typer kontrakter kan unntas fra bestemmelsene i første til tredje ledd.

§ 9-11. Økning av premiereserve mv

Selskapet kan, med samtykke fra Finanstilsynet, benytte hele eller en del av årets overskudd etter § 9-9 første ledd og § 9-10 til å øke premiereserven for den gruppe kontrakter overskuddet ellers skulle være tildelt.

Finanstilsynet kan gi samtykke etter første ledd for bruk av overskudd over flere år basert på en plan som må være meddelt Finanstilsynet.

Når hensynet til selskapets soliditet tilsier det¹², kan Finanstilsynet gi selskapet pålegg om å benytte hele eller en del av overskuddet som angitt i første og andre ledd.

Overskudd som blir anvendt etter reglene i første til tredje ledd skal tilføres premiereserven.

§ 9-12. Overskudd tilordnet fripoliser og pensjonskapitalbevis med kontraktfastsatte forpliktelser

~~Bestemmelsene i paragrafen her gjelder anvendelsen av overskudd~~Avkastning som etter § 9-9 første ledd er tilordnet fripoliser og pensjonskapitalbevis med kontraktfastsatte forpliktelser, skal etter tilordning i samsvar med beregningsgrunnlaget for kontrakten og etter fradrag som nevnt i annet og tredje ledd samt tilordning til bufferfond i samsvar med § 9-17, tilordnes kontrakten som overskudd på avkastningsresultatet. Kongen kan i forskrift fastsette at bestemmelsene i paragrafen her også skal gjelde for andre typer kontrakter.

Er selskapets risikoresultat negativt for en gruppe av kontrakter, kan kontraktens andel av risikoresultatet dekkes ved fradrag i overskudd på avkastningsresultatet tilordnet kontrakten.

Selskapet har rett til inntil 20-10 prosent av det overskudd på avkastningsresultatet som er tilordnet kontrakten, i tilfelle etter fradrag for andel av negativt risikoresultat i samsvar med annet ledd. Selskapet skal fastsette i vedtektene hvor høy prosentsats det skal benytte. Det er, innenfor begrensningen i første punktum, adgang til å fastsette forskjellige fordelingsnøkler ut fra selskapets risiko for avkastningsresultatet. Kongen kan gi nærmere regler for slik overskuddsdeling.

§ 9-13. Negativt risikoresultat for fripoliser og pensjonskapitalbevis med investeringsvalg

Bestemmelsene i paragrafen her gjelder fripoliser og pensjonskapitalbevis tilordnet egen investeringsportefølje med investeringsvalg. Kongen kan i forskrift fastsette at bestemmelsene i paragrafen her også skal gjelde for andre typer kontrakter.

Er selskapets risikoresultat negativt for en gruppe av kontrakter, kan kontraktens andel av risikoresultatet dekkes ved fradrag i avkastning tilordnet kontrakten etter § 9-9 annet ledd eller i verdien av investeringsporteføljen tilordnet kontrakten.

¹² Det må vurderes nærmere om Solvens II-direktivet åpner for et slikt pålegg begrunnet i soliditetshensyn.

§ 9-14. Anvendelse av overskudd tilordnet kontrakten

Når annet ikke følger av §§ 9-11, 9-12 eller 9-13, gjelder følgende:

- a) Overskudd etter § 9-9 første og annet ledd og § 9-10 tilordnet kontrakter som er regulert av foretakspensjonsloven eller innskuddspensjonsloven skal fordeles etter reglene om fordeling av avkastning i disse lovene.
- b) Overskudd tilordnet andre kontrakter skal anvendes i samsvar med det som er bestemt i kontrakten mellom selskapet og forsikringstakeren.

§ 9-14a. Omdanning av fripoliser til pensjonskapitalbevis (ett alternativ)

Den som har alderspensjonsrettigheter knyttet til fripolise kan kreve at fripolisen for så vidt gjelder opptjent rett til alderspensjon omdannes til pensjonskapitalbevis. Krav om omdanning skal skje skriftlig. Frist for omdanning er én måned.

Ved fristens utløp skal selskapet overføre verdien av fripolisen til pensjonskapitalbevis. Verdien skal tilsvare premiereserve knyttet til sikring av opptjent alderspensjon samt en forholdsmessig andel av fripolisens bufferfond på tidspunktet for fristens utløp. Fripolisens andel av årets overskudd beregnes med utgangspunkt i den dato fristen utløper.

Ved omdanning av fripoliser til pensjonskapitalbevis kan selskapet gjøre et standardfradrag i premiereserven. Kongen fastsetter nærmere regler for beregning av standardfradraget.

I forbindelse med krav om omdanning til pensjonskapitalbevis skal selskapet gi informasjon om de følgende omdanningen får for retten til ytelser.

Dersom selskapet krever et standardfradrag i henhold til tredje ledd, skal det opplyses om størrelsen på fradraget og betydningen av dette.

Informasjonen etter fjerde og femte ledd skal gis skriftlig og på en oversiktlig og lett forståelig måte.

§ 9-15. Minstekrav til forsikringsmessige avsetninger

Utgår

§ 9-16. Premiereserve for kontraktfastsatte forpliktelser

Utgår, men hovedsaken er flyttet fram som § 9-7 b) for å understreke at kapittel 9 her knyttes til egne kunderegnskap og ikke til et selskapsregnskap eller et solvensregnskap.

§ 9-17. ~~Tilleggsavsetninger-Bufferfond~~

For å sikre sine forpliktelser under kontrakter med kontraktfastsatte forpliktelser, ~~kan skal~~ selskapet ~~benytte tilordne hele eller deler av~~ overskuddet på den enkelte kontrakt til ~~tilleggsavsetninger ut over minstekravet til~~bufferfond inntil bufferfondet utgjør 10 % av kontraktens premiereserve. ~~Finanstilsynet kan, når det finner at soliditetshensyn tilsier det¹³, pålegge selskapet å anvende overskuddet på den enkelte kontrakt til tilleggsavsetninger.~~

¹³ Det må vurderes nærmere om Solvens II direktivet åpner for et slikt pålegg begrunnet i soliditetshensyn.

~~Selskapet fastsetter årets tilleggsavsetninger, jf. § 9-9 første ledd, i prosent av premiereserven knyttet til den enkelte kontrakt. Kongen kan gi forskrift om adgang til å bruke en høyere prosentsats for kontrakter med høy beregningsrente eller lave tilleggsavsetninger.~~

Dersom avkastningen tilordnet en kontrakt etter § 9-9 ~~første-annet~~ ledd og 9-12 første ledd i et år ikke er stor nok til å dekke ~~det årlige~~ kravet til ~~økning i~~ premiereserven etter premieberegningssgrunnlaget ved utgangen av året, kan ~~kravet oppfylles~~ manglende avkastning dekkes ved bruk av tilleggsavsetninger bufferfond tilordnet kontrakten.

Fører tilleggsavsetninger tildelt en kontrakttilordning til bufferfond et år til at det samlede tilleggsavsetninger bufferfondet overstiger et beløp som tilsvarer ~~1215~~ prosent av premiereserven knyttet til kontrakten, skal det overskytende beløpet tilordnes kontrakten som overskudd. Summen av premiereserve og tilleggsavsetninger bufferfond knyttet til en kontrakt med kontraktfastsatte forpliktelser kan ellers ikke reduseres på annen måte enn ved utbetaling til forsikrede.

Kongen kan fastsette unntak fra bestemmelsene i første ledd for overskudd på premiereserve knyttet til ytelser under hel eller delvis utbetaling.

§ 9-18. Avsetninger for forpliktelser knyttet til særskilt investeringsportefølje

Premiereserven knyttet til forsikringskontrakt med særskilt investeringsportefølje skal til enhver tid motsvare verdien av den investeringsportefølje som er tilordnet kontrakten. Andelen av overskudd på risikoresultatet medregnes.

Dersom en pensjonsordning eller kontrakt uten kontraktfastsatte alderspensjonsytelser gir rett til kontraktfastsatte uføre- eller etterlatteytelser, skal det beregnes premiereserve for slike forpliktelser etter reglene i §§ 9-7b og 9-17.

§ 9-19. Premiefond, innskuddsfond og pensjonistenes overskuddsfond

Premiefond, innskuddsfond og pensjonistenes overskuddsfond skal tilsvare fondets verdi til enhver tid.

§ 9-17 gjelder tilsvarende for slike fond i den grad de skal tilføres avkastning i samsvar med regelen i § 9-9 første ledd.

§ 9-20. Kursreguleringsfond

~~Kursreguleringsfondet skal tilsvare summen av urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen, jf. § 9-7 annet ledd.~~

~~Kursreguleringsfondet skal ikke tilordnes kontraktene i kollektivporteføljen.~~

~~Kongen kan gi nærmere regler om kursreguleringsfondet.~~

§ 9-21. Erstatningsavsetning

Utgår

§ 9-22. Risikoutjevningfond

Risikoutjevningfondet kan bare benyttes til å øke premiereserven når økningen skyldes risiko knyttet til person.

Risikoutjevningfondet skal ikke fordeles på de enkelte kontrakter.

Kongen kan gi nærmere regler om risikoutjevningfondet.

§ 9-23. Kontoføring. Kontoutskrift

I livs- og pensjonsforsikring skal selskapet opprette og føre en konto for hver forsikring, som skal inneholde kunderegnskapet med oversikt over forsikringskapitalen, endringer i kapitalen sist år og status for forsikringen pr. 31. desember det enkelte året. Selskapet skal hvert år sende forsikringstakeren utskrift av kontoen.

Finansdepartementet gir nærmere regler om dette.

§ 9-24. Aktuar

Bestemmelsen utgår fra kapittel 9. Solvens II-direktivet inneholder bestemmelser om aktuarfunksjonen for alle typer forsikringsselskap (ikke bare livsforsikringsselskaper). Disse bestemmelsene må gjennomføres i norsk rett, men hører naturlig hjemme i et annet kapittel i forsikringsvirksomhetsloven.

§ 9-25. Endringer i avsetningsgrunnlaget

Utgår, substansen er så langt som mulig videreført i § 9-11.

§ 9-26. Livsforsikringsytelser i krig

Hvis Norge kommer i krig, kan Kongen bestemme at ytelser etter livsforsikringsavtaler bare skal utbetales delvis. Kongen kan også gjøre andre nødvendige endringer i livsforsikringsavtalene for å dekke underskudd i et livsforsikringsselskap som følge av krig.